

Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'ye Ait Olduğu Sanılan Bir Eser: *Nesrû'l-leâlî* Tercümesi*

ÂDEM CEYHAN**
Fatma Şükran ELGEREN***

A work thought to be belonging to Osman
Salâhaddîn el-Mevlevî: Translation of
Nesrû'l-leâlî (Pearl Coins)

Ö Z E T

Yenikapı Mevlevîhanesi, H. 1006/ M. 1598 yılında İstanbul'da kurulmuş ve asırlar boyu ayakta durmuş ünlü Mevlevî tekkelerinden biridir. Mevlevîlerin mühim merkezlerinden olan bu kuruluşta Osman Salâhaddîn el-Mevlevî (1820-1887) uzun müddet şeyhlik etmiş bir kişidir. Tasâvufî vazifesi yanında Sultan II. Abdülhamîd'in tahta çıkışı sırasındaki bir meseleyi çözücü teklifiyle takdirine mazhar olan Osman Salâhaddîn'in irşad postunda oturduğu müessesese, birçok devlet adamının da uğrak yeri olmuş; bu sebeple siyasi iradenin takip ettiği bir ocak hâlimi almıştır.

Son çeyrek asırda yapılan ilmi yayımlarda Osman Salâhaddîn Efendi'nin hayatı hakkında tafsilâtlı bilgiler verilmiş; ayrıca birkaç eserine dair inceleme sonuçları da ortaya konmuştur. Onun Hz. Ali'ye ait meşhur bir Ahd-nâme'yi H. 1297/ M. 1879 yılında, istikbalin sultanı Şehzade Mehmed Reşad için Türkçeye tercüme ettiği bilinmektedir. Aynı sene içinde, Salâhaddîn el-Mevlevî tarafından meydana getirildiği sanılan başka bir eser de 296 Arapça vecizenin Türkçe tercümesidir. Bu kitapçık, Hz. Ali'ye nisbet edilmiş 280 civarında güzel sözü içine alan ve "Nesrû'l-leâlî" ismiyle adlandırılan derlemenin çevirisidir. Bu çalışmada, Osman Salâhaddîn Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra kendisine ait

ABSTRACT

A Mevlevî House, as is known, is one of the Sufi foundations operated in 3 continents where Ottoman State ruled over from the end of the 13th century until 1925 and even after the mentioned date in some places. Yenikapı Mevlevî House, one of the well-known Mevlevî lodges, was founded in Istanbul in 1598 A.D. and survived for centuries. In this foundation, an important center for Mevlevîs, Osman Salâhaddîn el-Mevlevî (1820-1887) served as sheikh for a long period. In addition to his Sufi duty, the place, which Osman Salâhaddîn, appreciated by Sultan Abdülhamîd II for his offer solving a problem in the period of the Sultan's accession to the throne, occupied in the enlightenment path was popular among many officials and was followed closely by the governance.

In scientific publications of the last quarter-century there is detailed information about the life of Osman Salâhaddîn Efendi and results of the researches on some of his books has been put forward. It is known that he translated an Ahd-nâme belonging to Caliph Ali into Turkish in 1879 A.D. for Mehmed Reşad, Sultan's son. In the same year, another work thought to be made by Salâhaddîn el-Mevlevî is the translation of 296 Arabic aphorisms into Turkish. This booklet is the translation of a

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.04.2017 / Kabul Tarihi: 26.05.2017

** Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ceyhanadem@hotmail.com).

*** Öğr. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, (fatmasukran_aslan@hotmail.com).

olduğu tahmin edilen Nesrî'l-leâlî tercümesinin yeni harflere ve günümüz Türkçesine çevrilmiş metni sunulmuştur.

collection, known as "Nesrî'l-leâlî" (pearl coins), including approximately 280 sayings attributed to Caliph Ali. In this work, after a brief information about the life of Osman Salâhaddin and his works, the translation of Nesrî'l-leâlî is presented in the contemporary alphabet and in today's Turkish.

ANAHTAR KELİMELER

Osman Salâhaddin, Yenikapı Mevlevihanesi, Hz. Ali, Nesrî'l-leâlî, tercüme.

KEYWORDS

Osman Salâhaddin, Yenikapı Mevlevi House, Caliph Ali, Nesrî'l-leâlî, translation

Giriş

Arap, Fars ve Türk edebiyatı tarihinde devlet adamlarına dinî, ahlâkî, siyasî, sosyal konularda tavsiyelerde bulunmak, yol göstermek ve öğütler vermek maksadıyla birçok eserin telif veya tercüme edildiği bilinmektedir. Abdülhamîd el-Kâtib'in son Emevî hükümdarı II. Mervan ağzından oğlu veliaht Abdullah'a hitaben yazdığı *'Ahdü Mervân İlâ İbnihî 'Ubeydillâh (Risâletü Abdülhamîd el-Kâtib fî nasîhati veliyyi'l-'ahd)*, İbnü'l-Mukaffâ'nın Abbâsî halifesi Mansûr'a hitaben yazdığı *Risâletü's-sahâbe (Risâletü's-siyâse, Risâletü'l-Hâşimiyye)*, Câhuz'un halife Mütevekkil-Alellâh'ın veziri Feth b. Hâkân'a ithaf ettiği *et-Tâc fî Ahlâki'l-mülûk*, Yûsuf Has Hâcib'in Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Han'a takdim ettiği *Kutadgu Bilig*, Nizâmü'l-mülk'ün *Siyâsetnâme (Siyerî'l-mülûk)* isimli eseri, Gazzâlî'nin Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar'a veya Melik Sencer'e takdim ettiği sanılan *Nasîhatü'l-mülûk'ü*, umumi olarak "siyasetname" adı verilen bu tür metinlerin Arapça, Farsça ve Türkçe tanınmış örnekleri arasında yer alır. (Daha fazla bilgi için bk. Adaloğlu 2009: 304-306).

Meşhur biyografi ve bibliyografya âlimi Bursalı Mehmed Tâhir (1861-1925), bu çeşit eserlerin üç dilde yazılmış 172'sini tesbit ederek *"Siyâsete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye"* (Siyasete Dair İslâmî Eserler) adıyla liste hâlinde yayınlamış (Bursalı Mehmed Tâhir 1330/1914); ondan takriben elli sene sonra Agâh Sırrı Levend (1894-1978) aynı konuya dair metinleri tekrar ele alıp "Siyaset-nameler" isimli makalesiyle topluca

tanıtmaya çalışmıştır. (Levend 1962: 167-194). Bu mevzuda son on beş-yirmi yıl zarfında yapılan ilmî araştırmalar, Osmanlı devrine ait siyasetnamelerin daha çok sayıda olduğunu gösterir mahiyettedir. (Yılmaz 2009: 308). Osmanlı Devleti devrinde 14. asırdan 20. yüzyıl başlarına kadar siyasetname türünde telif veya tercüme yoluyla, yazarı bilinen yahut bilinmeyen iki yüzü aşkın eserin meydana getirildiği tesbit edilmiştir.

Yine peygamber, sahabe, veli, mutasavvıf, filozof, hükümdar gibi İslâm yahut insanlık büyüklerine ait güzel ve özlü sözlerin derlenmesi, tercümesi ve şerhi konusunda da yüzlerce denebilecek kadar çok sayıda eserin meydana getirildiği malûmdur. Hz. Muhammed'in hadisleri, Hz. Süleyman'ın Meselleri (*Emsâl-i Süleyman*), Lokman Hekim'in Meselleri, Dört Halife'nin vecizeleri, ünlü Yunan filozofu Eflâtun'un nasihatları, Sâsânî hükümdarı Nûşîrevân'ın bilgece görüş ve öğütleri hakkındaki eserler, "ahlâkî güzel sözler" başlığı altında ele alınabilecek bu tür metinler için anılabilecek bazı örneklerdir. (Bir kısmı konusunda kısa bilgi için bk. Levend 1963: 104-105).

Biz bu yazımızda, ilkin 19. asırda İstanbul'da uzun müddet Yenikapı Mevlevihanesi şeyhliğinde bulunmuş, ileri gelen devlet adamları, ilim ve sanat erbabı tarafından da hayli alâka, hürmet ve takdire mazhar olmuş tasavvufî şahsiyetlerden Osman Salâhaddîn Efendi'nin, İslâm esaslarına göre yazılmış siyasetname türünde Arapça bir emirnamenin tercümesi konusundaki eserini ele alıp tanıtacağız. Ondan sonra aynı yazma nüshada bulunan, bazı işaretlerden yine kendisi tarafından meydana getirildiğini tahmin ettiğimiz ikinci bir kitapçığını tanıtacak; çeşitli dinî, ahlâkî, beşerî mevzularda söylenmiş Arapça güzel sözlerin tercümesi konusundaki bu eserin, yeni harflere ve günümüz Türkçesine aktardığımız metnini sunacağız. Anılan tercümelerden önce, Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır. Ancak son çeyrek asır zarfında Yenikapı Mevlevihanesi'nin anılan ünlü şeyhine dair ansiklopedi maddesi, makale, kitap bölümü türünden azımsanamayacak kadar çok sayıda yayın yapıldığı, çalışmamızın asıl konusunu da onun bir eserinin tanıtılıp neşredilmesi teşkil ettiği için, hayatı hakkında tafsilâtlı bilgi verme, böylece bilinenleri tekrar ederek sözü uzatma yönüne gitmeyeceğimizi işin başında belirtmek isteriz.

Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin Hayatı

Osman Salâhaddîn, 10 Rebû'l-âhir 1235/ 26 Ocak 1820 tarihinde İstanbul'da, Yenikapı civarındaki baba evinde dünyaya geldi. Babası, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Abdülbâkî Nâsır Dede'dir. Abdülbâkî Nâsır Dede, H. 1236/ 1821 yılında vefat edince, yerine oğlu Hüseyin Hüsnî şeyh olarak tayin edildi. Hüsnî Dede, dokuz yıl şeyhlik hizmetinde bulunduktan sonra H. 1245/ M. 1829-30 yılında genç yaşta vefat etmiş; yerine Abdülbâkî Nâsır Dede'nin kardeşi Abdurrahîm Künhî Efendi getirilmişti. Bunun üzerine söz konusu dergâhın çilekeşlerinden Beşiktaş tekkesi şeyhi Kadrî Dede, Ser-tabbah Mehmed Dede ile bazı Müslüman hanımlarını, o arada Osman Salâhaddîn'in annesini Kılıç Ali mahallesinde kiraladığı bir eve taşıdı. Osman Salâhaddîn orada bir-iki sene, yani Şeyh Abdurrahîm Efendi'nin vefatına kadar, Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhi Kadrî Efendi'nin terbiyesi altında bulundu.

Abdurrahîm Efendi, iki sene şeyhlik vazifesinden sonra, H. 1247/ M. 1831 yılında ölünce, Konya Mevlânâ dergâhı post-nişîni Mehmed Said Hemdem Çelebi, 1247/ 1831'de adı geçen Mevlevîhaneye henüz 11 yaşında bulunan Osman Salâhaddîn'i şeyh tayin etti. Bunun üzerine Osman Salâhaddîn, Beşiktaş'ta misafir olarak oturdukları Şeyh Kadrî Efendi'nin evinden ailesiyle birlikte Yenikapı Mevlevihanesine taşındı. Fakat yaşının küçüklüğü sebebiyle -Konya'dan gelen emir gereğince- Yenikapı dergâhı dervişlerinden ve Halvetî tarikatı mensuplarından, Şehremîni'deki Ümmî Sinan dergâhı şeyhi Mehmed Sâdık Dede, sertabbahlık (aşçıbaşılık) hizmetiyle, yani dervişleri manen pişirme, olgunlaştırma işiyle kendisine vekil ve terbiyecisi olarak tayin edildi.

Mehmed Sâdık Dede, şahsına emanet edilen genç şeyhi, oturduğu makamın seviyesine uygun olarak dinî, tasavvufî yönden yetiştirmeye çalıştı. Osman Salâhaddîn, ilimlerin başlangıcı mahiyetindeki bilgileri Hacı Mahmud Efendi'den tahsil ederek mantığa kadar ders gördü. Ondan sonra "Evliyâ Hoca" diye bilinen Abdurrahîm Efendi'nin talebesinden Kaldırımîzâde Ahmed Efendi'den "ulûm-ı âliye" denilen ve gramer gibi başka bilgilerin öğrenilmesine yarayan ilimlerle " 'âlî" (yüksek İslâmî) ilimleri öğrendi. Attar Hacı Tâhir Efendi'nin kızı Münîre Hanımla evlenen Osman Salâhaddîn'in bu izdivacından Hacı Kemâl

(Mehmed Kemâleddîn) ve Mehmed Celâleddîn adlarında iki oğluyla Fatma Aliye isminde bir kızı oldu.

Kendisi âlî ve 'âlî ilimlere ait tahsiline ek olarak Nakşbendi şeyhlerinden Mesnevîhan Eyüplü Hoca Hüsâmeddîn Efendi'den *Mesnevî* dersi aldı; Celâleddîn-i Rûmî'nin bu meşhur eserini anlamaya çalıştı. Hüsâmeddîn Efendi, o zaman Koca Mustafa Paşa dergâhında tefsir ve hadis öğrettiğinden, Şeyh Osman Efendi, onun bu derslerine de devam etmeye başladı. Hoca Hüsâmeddîn Efendi daha sonra Hacı Evhad dergâhında ve Eyüp'te Karyağdı'da Hatuniye dergâhında ders vermeye devam ettiği için, onun sadık öğrencisi olan Osman Efendi, burada *Mesnevî* icazeti aldı. Osman Efendi, yaz demez, kış demez, Yenikapı tekkesinden kalkıp tâ Eyüb'e kadar gider; hocasının derslerine kesintisiz devam ederek ondan faydalanmaya çalışırdı. Öyle ki, hocası, derste çoğu kere Şeyh Osman'ı muhatap kabul edermiş...

Konya'daki Mevlevî dergâhının postnişini Mehmed Said Hemdem Çelebi 1274/1858 yılında, yani vefatından bir sene önce, Sultan Abdülmecid'in daveti üzerine İstanbul'a geldiğinde, hizmetleriyle Osman Salâhaddin meşgul oldu; onun memleketine dönüşünden bir yıl sonra, H. 1275/1858 yılında Konya'ya giderek sohbetinde bulundu. (Hemdem Çelebi'nin bu konudaki yazısı ve ona verilen resmî cevap için bk. Akay 2015: 124-125). Çelebi, mülâkat sırasında Şeyh Osman'a hayli teveccüh göstermiş; ayrılıkları sırasında bundan sonra görüşmenin nasip olmayacağını ima etmişti. Gerçekten Osman Efendi'nin İstanbul'a dönüşünü müteakip, Hemdem Çelebi'nin vefat ettiği haberi gelmişti.

Genç Şeyh Osman, hocası Hüsâmeddîn Efendi'nin *Mesnevî*'ye başlaması hakkındaki ihtarları üzerine, ancak onun 1280/ 1864'te vefatından sonra 1282/ 1865 veya 1283/1866-67 yılında semahanede resmen *Mesnevî*'ye başlamıştı. Fakat bundan önce dergâhın mescidinde gayr-ı resmî olarak Sultan Veled'in *İntihâ-nâme* adlı eserini okutmuştu. H. 1283/ M. 1866 yılında, tarikat ve tekkelerin devletçe kontrol altında bulundurulması, idarî işlerine bakılması gayesiyle şeyhülislâmlığa bağlı olarak "Meclis-i Meşâyih" adı verilen bir müessese kuruldu. 1868 yılında bu meclisin reisliğine getirilen Osman Dede, 1878 senesine kadar anılan vazifeyi ifa etmeye çalıştı. (Bilgin 2003: 247; Erdoğan 2008: 67).

Osman Salâhaddîn, 1275/ 1858-59 yılında meşhur Evliyâ Hoca'dan "tekmûl-i nüсах" etmiş; yani o zamanlar ilim tahsili için okunması gerekli görülen kitapları okuyup tamamlamıştı. Fatih ve Bayezid camilerinin âlimlerinden birçoğunun hazır bulunduğu sırada, dergâhın semâhane-sinde adı geçen hocasından icazet aldı. Ondan sonra anılan üstadından hakikatler ilmini öğrenmeye gayret eden Şeyh Osman, bazı kişilere Muhyiddîn-i Arabî'nin *Füsûsu'l-hikem* isimli eserini ders ve bu dersin tamamlanması neticesinde icazet verdi. Yine zamanının bazı âlim ve şeyhlerine dergâhın semâhânesinde Celâleddîn-i Devvânî'nin *Zevrâ'sını* ve Muhyiddîn-i Arabî'nin *Füsûs'unu* okuttu. Osman Efendi, H. 1286/ 1869-70 yılında uzleti seçmiş; insanlara karışmadan kendi köşesinde yalnız yaşamayı tercih etmişti. Konya Mevlânâ Asitanesi postunda oturan Safvet Çelebi tarafından uygun görülen izin üzerine, Salâhaddin Efendî'nin oğlu Mehmed Celâleddîn mukabele icra etmeye ve ism-i Celâli (Allah ismini) okutmaya başladı.

Osman Efendi, 1300/ 1883 yılına kadar Yenikapı Mevlevihanesinde *Mesnevî-i Mânevî* okudu; o sırada hatırına gelen hakikatleri istifade halkasında bulunan marifet taliplerine, edep ve irfan isteklilerine anlattı. Sultan Abdülazîz'in tahttan indirilmesinde Osman Salâhaddîn Efendi'nin dahil bulunduğundan ve Sultan II. Abdülhamîd'in tahta geçirilmesinde gayreti olduğundan, her hâl ve tavrı takip edilirdi. Şeyh, Sultan II. Abdülhamîd'in tahta oturmasını müteakip bir müddet kendisine *Mesnevî* okuyup açıklamış; fakat bir hafta vardığında padişahın rahatsız olduğu söylenince ve ikinci defa da aynı mazeret bildirilince, bir daha saraya gitmemiş; köşesine çekilmeyi tercih etmişti. Şeyh Osman, Sultan Abdülhamîd idaresinin, zamanın halifesine karşı muhalif birtakım ümitler beslediği endişesiyle çekindiği, bundan dolayı takip ettirdiği bir kişiydi.

Bundan sonra haremünün dairesinden dışarı ayak basmayan Osman Efendi, devamlı hastalıkla uğraştı. Ölümünden beş-on gün önce, bir hava değiştirmek için, damadı olan Bahâriye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede'nin yanına gitmişti. Orada şiddetlenen karaciğer iltihabından 18 Cemâziyelevvel 1304 (11 Şubat 1887) tarihinde, şeyhliğinin 57. yılında bir Perşembe günü akşamı vefat etti. Öldüğü sırada 69 yaşında bulunuyordu. Naaşı, Bahâriye Mevlevîhanesinden kaldırılarak Eyüp Sultan Camiine getirildi; cenaze namazı, Cuma namazını müteakip üç-

dört bin kişi kadar büyük bir cemaat tarafından kılındıktan sonra Yenikapı Mevlevîhanesi haziresinde, sağlığında hazırlattığı kabrine defnedildi.

Osman Dede'nin vefatı üzerine, bazı şairler, duydukları üzüntüyü nazmen dile getirmiş ve ölümüne tarih düşürmüşlerdir. Beylikçi İsmet Bey (1263-1334/1847-1916), Ârif, Sütlüce'de bulunan Sâdî tarikatı dergâhı şeyhi Ahmed Muhtar Efendi (1236-1319/1820-1901), onun oğlu Hasîrî-zâde Mehmed Elif Efendi (1266-1345/1850-1927), şeyhin vefatına tarih düşüren şahsiyetlerden birkaçıdır. Ârif'in kıt'asının tarih mısraı şudur:

“Hû deyip Osmân Efendi vardı Mevlânâsına” (Mehmed Ziyâ 1329/1911: 176).

Eserleri

Osman Dede'nin hayatına dair kaynaklarda adı geçen ve/veya yazma nüshası yahut nüshaları bulunan eserleri şunlardır:

1. *el-Lisânü'l-Muhammediye fî mâ Dalle bihi'l-Îseviyye*

Adından da anlaşılacağı gibi, Hristiyanlığın tahrif edilmiş olduğuna dair Arapça bir eserdir. Bu eserin, 1342/ 1923-24 yılında biri Yenikapı Mevlevihanesinde, diğeri Hasîrî-zâde Mehmed Elif Efendi'nin yanında bulunan müellif hattı iki nüshasının hâlen nerede veya kimde olduğu belli değildir.

2. *Vahdet-i Vücûd Risâlesi*

Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin vahdet-i vücudun ne olduğu ve ne olmadığı konusunda, zamanı âlimlerinden Hoca İshak Efendi'ye cevap vermek maksadıyla yazdığı Türkçe bir kitapçıktır. (Bu eser hk. daha fazla bilgi ve metni için bk. Küçük 2016: 65-96).

3. *Mecmûti'l-ahzâb*

Bilindiği gibi Arapça “hizb” kelimesinin çokluk şekli olan ahzâb'ın manalarından biri de belli maksatlara erişmek için, umumiyetle tarikat

mensuplarınca tertib edilmiş dualardır. Osman Salâhaddîn ibn Nâsır es-Seyyid Abdülbâkî Dede, Veysel Karanî, Hasan-ı Basrî, Abdülkâdir-i Geylânî, Sühreverdi, Şâzelî, Mevlânâ, Ebu's-suûd Efendi gibi İslâm âlimleri, veli ve mutaavvıfları tarafından meydana getirilen, çeşitli tarikat mensupları tarafından okunan bazı hizbleri derlemiş; bunları H. 1298 (M. 1881) yılı Şaban ayında bastırmıştır.

624 sayfa hâlinde harekeli olarak tab' ettirilen bu eserin başındaki (s. 4) "Tenbîhât"ta hizblerin hangi kaynaklardan, nasıl toplandığı ve okunma şartları konusunda bilgi verilmiş; sonunda (s. 624) derleyici kendisini Arapça olarak "Ve ena'l-fakîrû'l-hakîr... hâdimü'l-fukarâ'î'l-Mevleviyye Osman Salâhaddîn ibn Nâsır es-Seyyid Abdülbâkî Dede..." diye tanıtmıştır. (Kütüphane kataloğuna sehven "Mecmuatü'l-azâb" şeklinde kaydedilmiş olan bu eserin bir nüshası, Ankara Millî Ktp. 06 Mil EHT A 6258'dedir). Şu hâlde Osman Salâhaddîn el-Mevlevî, anılan eserin sahibi değil, İslâm ve tasavvuf tarihindeki bazı hizblerin derleyip neşredenidir.

4. *Mesnevî Şerîf Hâşiyesi,*

Osman Salâhaddîn Efendi'nin yirmi sene boyunca dergâhta okuttuğu *Mesnevî*'den kalbine gelen fikirleri içine alıcı bir kitaptır. Oğlu Celâleddîn Dede'nin de şeyhliği sırasında faydalandığı bu metin, 8 Teşrîn-i Sâni 1322 (21 Kasım 1906) tarihinde geceleyin Yenikapı Mevlevihanesinde çıkan bir yangın sonucu, diğer değerli eserlerle birlikte yanmıştır. (Mehmed Tâhir 1326/ 1908: 9).

Oğlu Hacı Kemâleddîn'in *Terâcim-i Ahvâl* adlı biyografik risalesinde anlattığına göre, Osman Salâhaddîn Efendi'nin kitap ve kitapçık hacmindeki bu eserleri yanında, "pek çok takrîzât ve inşâât"ı, yani takrizleri ve mensur yazıları vardır. (Erdoğan 2008: 168). Bilindiği gibi "takrîz", telif edilmiş bir eseri, mensur yahut manzum yazıyla övme manasına gelir. Osman Salâhaddîn Efendi'nin söz konusu takdir ve tebrik mahiyetindeki yazılarından biri, Eyüb Sabrî Paşa'nın (ö. 1308/ 1890) *Mir'âtü'l-Harameyn* adlı eseri için yazdığı takrizdir. (Bu takrizin yeni harflere çevrilmiş metni için bk. Karavelioğlu 2005: 160-161).

(Osman Salâhaddîn Efendi'nin hayatı, eserleri ve faaliyetleri hk. daha fazla bilgi için bk. Mehmed Ziyâ 1329/ 1911: 160-201; Bursalı Mehmed Tâhir 1333/ 1915: 133; Hasîrîzâde Mehmed Elif 1342/1923-24: 36-44; Gölpinarlı 1983: 272; Işın 1993: 129-130; Işın 1994: 479-480; Erdoğan 1998: 147-149; Erdoğan 2003: 21-26; Karavelioğlu 2005: 134-161; Cunbur 2007: 68-69; Erdoğan 2008: 165-169; Akkuş ve Yılmaz 2011: 240-241; Kaya 2012: 193-201; Küçük 2016: 70-78).

Osman Salâhaddîn Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkındaki araştırmalarımız sırasında, H. 1295/ M. 1878 yılında basılmış *Tezkiye-i Ehl-i Beyt* adlı kitabın da kendisine mâl edildiğini gördük. Adı geçen eser, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber indinde ve sahabeler arasındaki yeri, halifeliği gibi konularda Şiîlerin inanç ve iddialarını dile getiren *Hüsniye* isimli kitaba karşı telif edilmiş bir reddiye olup Hakikat Kitabevi'nin *Hak Sözü'n Vesîkaları* adlı yayınına göre, "Yeni kapı mevlevî hânesi şeyhi Salâhüddîn Osmân bin Nâsır" tarafından yazılmıştır. (Ebül-berekât Abdüllah Süveydî 2014: 81). Kitabın H. 1295/M. 1878 yılında basılmış Arap harfli aslını incelememize rağmen, anılan tahmin veya iddiayı doğrulayıcı bir bilgiye rastlayamadık. Zira gözden geçirdiğimiz eserde Osman Salâhüddîn bin Nâsır adını göremedik. Yazar eserinin bir yerinde, "Bu fakîr, Meclis-i Maârif'e devâm eylediğim vakitte..." diyerek Meclis-i Maârif'teki vazifesinden (*Tezkiye-i Ehl-i Beyt* 1295/ M. 1878: 63); başka bir sayfasında 1282/ 1866 yılında Hicaz tarafına gidişinden bahsetmektedir. (*Tezkiye-i Ehl-i Beyt* 1295/ M. 1878: 68). Görebildiğimiz biyografik eserlerde Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin Meclis-i Maârif azasından olduğuna ve belirtilen yılda Hicaz'a gittiğine dair her hangi bir kayda tesadüf etmedik. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarında yaptığımız tarama sonucunda, bahis konusu eser hakkında bir vesikaya ulaştık: 14/ 07/ 1306 tarihli bu vesikadan anlaşıldığına göre, Hoca İshak Efendi'nin telif ettiği *Tezkiye-i Ehl-i Beyt* adlı eseri, izinsiz olarak basılıp Kürt Said Efendi tarafından neşredilmiş; matbaacı ile adı geçen naşir hakkında kanunî işlem yapılarak kitabın toplatılması istenmiştir. Bu vesika, bize *Tezkiye-i Ehl-i Beyt*'in, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'ye değil, Hoca İshak Efendi'ye ait bir eser olduğunu göstermektedir. 19. asır Osmanlı âlimlerinden Harputlu İshak Efendi'nin (ö. 1309/ 1892) Meclis-i Maârif âzasından olduğu, Medine kadılığında bulunduğu, ayrıca Hiristiyancılık, Bektaşilik ve Hurûfilik aley-

hinde eserler yazıp bastırıldığı bilinmektedir. (Hayatı ve eserleri hk. bilgi için bk. Kara 2000: 531-532). Bu ipuçları ve bilhassa resmî arşiv vesikası, bahis konusu eserin Harputlu Hoca İshak Efendi tarafından yazıldığını isbat etmektedir.

Biz burada Osman Salâhaddîn Dede'nin pek bilinmeyen, ancak muhtevâsından umumî olarak bahsedilen iki eserini ele alıp tanıtacağız. Bunlardan biri, kendisine ait olduğu şahsî ifadesiyle açıkça sabit bulunan *Ahdnâme-i Alî* tercümesi, diğeri ise adı geçen eserin devamında yer alan ve yine onun tarafından yapıldığını tahmin ettiğimiz *Nesrî'l-leâlî* çevirisidir.

Ahdnâme-i Hazret-i Alî Tercümesi

Bilindiği gibi, *Ahdnâme-i Alî*, Hz. Ali'nin Mısır valisi Mâlik bin el-Hâris el-Eşter en-Nehaî'ye (ö. 37/ 657) hitaben yazdığı rivayet edilen ve devlet idaresi konusunda İslâm esaslarına uygun, bilgece öğütler ihtiva eden, bundan dolayı siyasetname türü eserler içinde değerli yer tutan, meşhur bir metindir. Bu eser, adı bilinmeyen veya bilinen çeşitli mütercimler tarafından Türkçeye defalarca tercüme edilmiştir. Meselâ, söz konusu ahdnâmeyi müderris Seyyid Mehmed el-Feyyûmî el-Buldânî, H. 1242/ M. 1826 yılında Türkçeye çevirmiştir. Selânik valisi Hüseyin Hüsnü Paşa, aynı eseri H. 1274/ M. 1858 yılında Sultan Abdülazîz'e takdim etmek üzere *Tercüme-i Ahd-i Azîz* (Azîz Sözü'nün Tercümesi) adıyla lisanımıza çevirmiştir. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd (Akdeniz adaları) vilâyeti sabık vali muavini Tefvik Bey, ceza kaideleri hakkında düşüncelerini dile getirdiği ve 1306/ 1890 yılında bastırıldığı bir eserinde bu ahdnamenin tercümesine yer vermiştir. Abdülganî Senî (Yurtman, 1871-1951) de *Ahdnâme-i İmâm Alî*'yi ilkin Yemen'in San'a şehrinde tercüme ve şerh ederek 1325/ 1909 yılında Vilâyet Matbaasında bastırmış; belirtilen seneden sonra birkaç kere daha yayınlamıştır. (Anılan tercüme hk. bilgi için bk. Ceyhan 2006: 80-82). Yenişehirli Mâlik Efendi'nin oğlu Hüseyin Şevket de söz konusu "*emrnâme*"yi 39 beyit hâlinde mealen ve nazmen Türkçeye çevirmiş; 1327/1911 yılında bastırıldığı *Kosova Sahrâsında* adlı eserine almıştır. (Avcı 2015: 151-169).

İşte idareciler için bir adalet ve fazilet rehberi denebilecek bu meşhur kitapçığı dilimize çeviren kişilerden biri de Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Mehmed Reşad bölümünde 759 numara ile kayıtlı el yazması nüshadan öğrendiğimize göre, Osman Salâhaddîn Efendi, *Ahdnâme*'yi, H. 1297/ M. 1879 yılında, veliahd ve saltanat namzedi Şehzade Mehmed Reşad (1260-1337/1844-1918) için Türkçeye tercüme etmiştir. Mütercim Osman Salâhaddîn, eserin başında Hz. Ali'nin İslâm tarihinde tuttuğu ehemmiyetli yerden ve Mısır valisine yazıp verdiği bu buyruğun değerinden bahsederek söz konusu fermanın yüksek manası gereğince davranmaya, reislik ve sultanlık makamında bulunan kişilerin daha haklı olduğunu belirtir. Bu emirnamenin Şehzade Mehmed Reşad tarafından okunup anlaşılması ve gerektirdiği gibi amel edilmesi için, onu Türkçeye çevirdiğini şöyle anlatır:

“Bâdeza, bu abd-i kemîne kalîlü'l-bidâa ve endek-sermâye Osmân Salâhaddîn el-Mevlevî bin Nâsır Abdülbâkî Dede gafara'llâhü Teâlâ zünûbehu ve setere uyûbehu şu vech ile ibrâz-ı mâ fi'z-zamîre kıyâm ve ref'-i kinâ'-i çehre-i merâma ikdâm eder ki, vaktâ ki ber-muktezâ-yı irâde-i İlâhiyye-i ezeliyye ve meşiiyyet-i Rahmâniyye-i lem-yezeliyye zamân-ı mukadder-i nevbet-i hilâfet-i millet-i beyzâ-yı İslâmiyye ve devlet-i imâmet-i kübrâ-yı ümmet-i Muhammediyye râbî-i erkân-ı erbaa-i dîn-i mübîn, yâsûbü'l-muvahhidîn, vâris-i ekmel-i ulûm-ı Nebiyyi'l ümmiyyi'l-emîn, *Kur'ân*-ı nâtık, mahzenü'l-esrâr ve'l-hakâyık, esedü'llâhi'l-gâlib Alî bin Ebî Tâlib kerrema'llâhü vechehü ve radiya'llâhü anhu efendimiz hazretlerine resîde ve zimâm-ı mesâlih-i dîn ü millet ve irâde-i umûr-ı memâlik ve raiyyet yed-i müeyyed-i Hayderânelerine peyveste oldukda, vüzerâ-yı adâlet-şîâr ve ümerâ-yı nasfet-disâr-ı hilâfet-penâhîlerinin her birerini vilâyât ve elviye ve kurâ ve kasabât-ı İslâmiyyeden birine intihâb ve tasnîf ve dûş-ı istihâlet ve iktidârın hıla'-i niyâbetleriyle teşrîf ve kabâ-yı hükûmet ta'tîf buyurulduğu sırada, ol sınıf-ı celîlden Mâlik bin el-Hars en-Nehâî radiya'llâhü anhu hazretlerinin uhde-i liyâkatlerine Mısır vilâyet-i celîlesi tevcih ve icrâ-yı kıst u adâletle şifâhen emr ve tenbîh buyurdıkları gibi, ferâ'iz ve vâcibât-ı İlâhiyyeyi ifâ ve âsâr-ı eslâf-ı izâma tebaiyyet ve ıktifâ vechiyle ol vilâyet-i celîle ve hıttâ-i cesîmenin zekât ve cizye ve harâcını cem' ve a'dâ-yı bed-hâhını ve memâlik ve reâyâyâ âid şürûr ve mazarratlarını men' ve ref' ve icrâ-yı adl ve insâfla fukarâ' ve zuafânın refâh ve servet ve emn ü âsâyış ve râhatlarının istihşâl ve turuk

ve mesâlikin tesviye ve müziyâtının tathîr ve izâlesine sarf-ı mesâi ve ihtimâm olunması fermânunu ve envâ'-ı nesâyih ve esnâf-ı tenbîhâtı şâmil cânib-i hilâfet-me'âb-ı Hayderânelerinden olarak alâ vechi'l-itnâb te'lîf ve imlâ ve yed-i vâlî-i müşârün ileyhe i'tâ buyurmuş oldukları menşûr-ı celîl ve *Ahd-nâme*-i vâcibü't-tebcîl, esâs-ı kıst ve adâleti ve kavâ'id-i insâf ve hakkâniyeti kâfil bir kânûn-ı siyâset ve bir kitâb-ı kîmyâ-yı saâdet olup evvelâ ... (?) münifesiyle amele serîr-ârâ-yı imâmet ve müttekâ-pîrâ-yı saltanat olan zevât-ı şevket-simât ehakk ve sâniyen icrâ-yı ahkâm-ı adâlet-fercâmiyle emr ve tenbîhe vülât-ı izâm ve vüzerâ-yı fihâm ve ümerâ-yı zevi'l-ihtişâm müstehak olduğundan, velâhd-ı hilâfet-i kübrâ ve nâmzed-i saltanat-ı uz mâ matmah-ı enzâr-ı efrâd-ı millet ve kurre-i uyûn-ı ümmet ve raiyyet (...) şâh-zâde-i nasfet-nihâd Sultân Muhammed Reşâd bin Abdülmecîd Hân tâle'llâhu Teâlâ ömrehu (...) hazretlerinin nihâd-ı 'âlîleri adl ü dâda mâ'il, ol cihetle bu misillü nesâyihin kabûlüne isti'dâd-ı devletleri kâmil ve zât-ı melekî's-sıfâtları necâbet ve rüşd ü sedâdı şâmil ve necm-i rüşd ve zekâ gurre-i cebîninde lâmi' ve ashâb-ı basîrete zâhir ve hüveydâ bulunan hamâyid-i hasâ'ili, bâverî-i baht ü saâdetine bürhân-ı kâti' olduğundan, işbu *Ahd*-i celîl, nâm-ı sâmililerine olarak lisân-ı azbü'l-beyân-ı Türkîye tercüme ve pîş-i lihâza-i mütâlâalarına dest-âvîz kılınup ol cihetle vazîfe-i uhde-i nâsihiyyet ifâ ve vecîbe-i mahsûsiyyet edâ ve bu sûretle zât-ı maâlî-simât-ı mahdûmânelerine bir hizmet-ı müstevcibetü'l-mefharet kılınması, bir vakt-i safvet ve bir zamân-ı ferâgat-i dervîşânemizde lâyih-ı hâtır olup (Beyt):

لا تنكر الباطل في طوره فانه بعض ظهوراته¹

beyt-i hikmet-mübteğāsınca havâtır-ı vâride-i bâtlaya riâyet, ²akromu masafirkem ve lo kan kafra² hadîs-i şerîfi işâretiyle inde'l-ârifîn sâbit olunca, hak ve hasenâtı müstemil olan havâtır ve levâyiha riâyet evlâ ve ahrâ ve muktezâ-yı hikmet-i mârifet olduğu, emr-i bedîhî ve hüveydâ bulunduğu, bunun nâgeh ve bilâ taammül hutûru hayr-ı fâl ve müşârün ileyh hazretlerinin zamân-ı mukadderlerinde hüsn-i muvafakkîyetlerine berâat-i istihlâl kılınup Hakk-ı veliyyü't-tevfîkdan istiânnet ve rûhâniyyet-i aliyye-i Cenâb-ı Kerrârîden deryûze-i meded ve inâyet olunarak ol *Ahd*-i celîlin tercümesine kıyâm ve mübâşeret ve metn-i şerîfi zâyî' olmamak

¹ "Batılı tavrında inkâr etme; çünkü o da İlahî zuhurattandır."

² "Kâfir de olsa misafirinize ikramda bulunun!"

üzre teberrüken sührle tahrîr ve zîrine fıkra fıkra tahte'l-lafz tekellüfâtдан ârî ibârât-ı sehle ile tercümesi tastîr ve pîş-tahta-i nazar-ı mütâlâalarına takdîm kılınmıştır. Mütesâdife-i lihâza-i mütâlâaları olan zevât-ı insâf-simâtdan nazra-i lutf u keremle nazar ve dikkat edip musîb-i dîde-i dikkatleri olan hatâyânın kalem-i keremle ıslâh ve tashîhine himmet buyurmaları mütemennâ ve müstercâdır."

Mehmed Ziyâ Bey'in (1866-1930) Yenikapı Mevlevihanesi hakkındaki eserinde yer alan şu cümlesiyle Osman Salâhaddîn Dede'nin *Ahd-nâme-i Alî* tercümesini kast ettiği anlaşılmaktadır: "...Sultan Mehmed Reşad Han Efendimiz hazretlerinin nâm-ı sâmi-i mülûkânelerine olarak, velâhd-ı saltanat-ı seniyye buldukları zaman tahrîr ve te'lîf buyurdıkları eser, pâdişâhân-ı izâm hazerâtına lâzım olan evsâf ve hasâ'il-i âliyeden bâhis ahlâkî, siyâsî bir te'lîf-i güzündür." (Mehmed Ziyâ 1329/1911: 190-191). Mehmed Ziya, sözlerinin devamında bu seçkin eserin Yenikapı Mevlevihanesinde çıkan yangın sırasında yandığını, diğer süslü bir nüshasının sultan(V. Mehmed Reşad)'ın yanında saygıyla korunduğunu anlatır. Kendisinin bu eseri okuduğunu, onda sabır, teenni (acele etmeyip akılcıca davranmak), azim ve metanete dair parçaların okunmaya değer olduğunu da ifade eder. *Osmanlı Müellifleri* yazarı Bursalı Tâhir Bey (1278-1344/1861-1925) de Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin eserlerinden bahsederken İhtifalci Mehmed Ziyâ Bey'in verdiği bilgiyi tekrar eder: "...pâdişâhân-ı izâm hazerâtına lâzım olan evsâf ve hasâ'il-i âliyeden bâhis ahlâkî ve siyâsî risâleleri (...) vardır" (Bursalı Mehmed Tâhir 1333/1915: 133).

Daha sonraki yıllarda katalog, makale, ansiklopedi maddesi, kitap gibi yayınlarda İhtifalci Mehmed Ziyâ ve/veya Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in bu esere dair verdiği sınırlı bilgiler tekrar edilmiş; onun ismi, telif mi, tercüme mi olduğu, kimin adına meydana getirildiği, hangi yılda tamamlandığı, nüshası hakkında doğru bilgiler verilmemiştir. Eğer Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin söz konusu eser(ler)i hakkında daha fazla ve doğru bilgiler edinmek ve vermek için kütüphane katalogları taransaydı, 1961'de yayınlanmış *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda "Tercüme-i sad kelime-i 'Alî" ismi altında tavsif edilen bir kitabı görülebilecek; belki anılan Arap harfli metnin sureti temin edilerek mahiyeti ve muhtevası anlaşılacak; yahut isminden hare-

ketle Hz. Ali sözleri konusundaki yayınlara bakılabilecek; böylece eski ve eksik kayıtların tekrarıyla yetinilmeyecekti...

Fehmi Ethem Karatay (1888-1968), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin *Ahdnâme-i Hazret-i Alî* tercümesi ile üç yüze yakın Arapça sözün Türkçe karşılığının yer aldığı yazmayı "Tercüme-i sad kelime-i 'Alî" adı altında tavsif etmiştir. Hâlbuki bu nüshada ilkin *Ahdnâme-i Alî*'nin Osman Salâhaddîn el-Mevlevî bin Nâsır Abdülbâkî tarafından yapılmış tercümesi, sonra onun ardından üç yüze yakın Arapça vecizenin yine H. 1297/ M. 1879 yılında tamamlanmış Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Biz bu ikinci kitapçığın da aynı mütercime ait olduğunu tahmin etmekteyiz. Söz konusu iki tercümeyi, 2006'da yayınladığımız *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri* adlı kitabımızda tanıtmıştık. (Ceyhan 2006: 81, 284-292).

Mevlevî şeyhi Osman Salâhaddîn Efendi'nin *Ahd-nâme-i Alî* tercümesi hususunda temas edilebilecek başka bir mesele, 1304/ 1887 yılında, yani vefat ettiği senede İstanbul'da Mehmed Celâleddîn adlı bir kişi tarafından neşredilmiş olan *Şerh-i Ahd-nâme-i Alî Kerrema'llâhü vecchühü* adlı eserdir. Bilindiği gibi, Mehmed Celâleddîn (1265-1326/1849-1908), Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin oğludur ve babasından sonra Yenikapı Mevlevihanesi'nin şeyhi olmuştur. *Ahdnâme-i Alî*'nin Arapça metniyle Türkçe tercümesini neşreden kişinin, Osman Salâhaddîn Efendi'nin oğlu Mehmed Celâleddîn olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi edine-medik. (Bu konuda bazı düşünceler için bk. Ceyhan 2006: 81).

***Nesrî'l-leâlî* Tercümesi**

Söz konusu ettiğimiz yazmada *Ahdnâme-i Alî* tercümesinin devamında üç yüze yakın Arapça vecize ve bunların Türkçe karşılığı da yer almaktadır. Buradaki vecizeler, Hz. Ali'nin 280 kadar ahlâkî güzel sözünü elifba sırasına göre ihtiva eden ve "*Nesrî'l-leâlî*" (İnci Saçısı) adıyla isimlendirilen derlemedeki cümlelerdir. Tanınmış müfessir Tabersî'nin (ö. 548/ 1154) Hz. Ali sözleri arasından seçip meydana getirdiği bu kitapçık, Arap, Fars, Türk edebiyatı tarihinde hayli rağbet görmüş; çeşitli şair ve yazarlarca tercüme ve şerh edilmiştir. Anılan vecize derlemesini, Kâsım ve Hâfız'ın Sultan II. Murad devrinde (saltanatı 1421-1451), Alî Şîr

Nev 'nin H. 890/ M. 1485 yılında *Nazm 'l-cev hir* (Cevherlerin Dizisi) adıyla, M tem 'nin H. 911/ M. 1505'de, Balıkesirli Rihlet 'nin Sultan III. Murad zamanında (hükümdarlığı 1574-1595), D niŐi Ő ban bin Mustafa'nın H. 1052/ M. 1643 senesinde nazmen dilimize çevirdiği bilinmektedir. Aynı derlemeyi, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhlerinden Konyalı Nesib Yûsuf ( . 1126/ 1714) 1120-1123/ 1708-1711 senelerinde nesirle tercüme ve Şerh etmiş; eserine "*Rişte-i Cevâhir*" (Cevherlerin İpi) adını vermiştir. Bize, bu Arapça vecizeler kitapçığını tercüme eden kişinin Osman Salâhaddîn el-Mevlevi olduğunu düŐündüren başka bir delil, onun *Rişte-i Cevâhir*'i bastırmış olmasıdır. Osman Salâhaddîn, adı geçen eseri H. 1257/ M. 1842 yılında İstanbul'da Takv m-i Vek yi' Matbaasında tab' ettirmiŐtir. (Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Varol 2013: 320-321; Akay 2015: 125).

Osman Salâhaddîn el-Mevlevi'nin *Ahdnâme-i Al * tercümesinin devamında bulunan Arapça sözlerin çoğu, *Nesr 'l-leâli*'de yer alan cümlelerdir. Fakat hem bu metnin baş tarafına yazılmış takdim mahiyetindeki beyitlerde, hem de sonundaki uzun cümlede kitapçığın *Nesr 'l-leâli* tercümesi olduğu bildirilmemiŐ; ayrıca mütercimim kimliği de açıkça belirtilmemiŐtir. Bu durum, akla Şu soruları getirmektedir: Eğer *Ahdnâme-i Al * tercümesinin devamındaki Arapça vecizeleri H. 1297/ M. 1879 yılında Osman Salâhaddîn Efendi Türkçeye  evirmiŐse, neden o sözlerin Hz. Ali'ye nisbet edilen ve "*Nesr 'l-leâli*" adı verilen vecizeler olduğunu ifade etmemiŐtir? Mütercim, bu Arapça sözlerin çoğunun *Nesr 'l-leâli* isimli derlemede yer aldığını bilmiyor muydu? H. 1257/ M. 1842'de *Rişte-i Cevâhir*'i bastırmış olan Osman Salâhaddîn'in o eserin bir *Nesr 'l-leâli* tercüme ve Şerhi olduğunu bilmesi, dolayısıyla Türkçe karŐılıklarını yazdığı  c yüze yakın Arapça sözlerin çoğunun da anılan meşhur kitapçıda yer aldığını belirtmesi lâzım gelmez miydi? Dede, gençliğinde bastırđıđı o eserin muhtevasını, aradan geçen uzunca zaman içinde unutmuŐ muydu?

Őimdiki hâlde sahip olduğumuz bilgi ve vesikalar, bu sorulara ikna edici cevaplar vermeye yetmemektedir. Ancak söz konusu Arapça vecize  evirilerinin, Osman Salâhaddîn Efendi tarafından Şehzade Mehmed Reşad adına yapılmış *Ahdnâme-i Al * tercümesiyle aynı yazma nüsha içinde,

onun devamında yer alması, yine aynı yıl(1297/1879)da ismi geçen şehzadeye ithaf niyetiyle tamamlanmış ve ilk metnin nisbet edildiği Hz. Ali'ye alâkalı olması, baş tarafında bulunan beyitlerde mütercimi övücü sözler gibi ipuçları da görmezlikten gelinemez. Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'nin bir *Nesrî'l-leâlî* tercüme ve şerhi olan *Rişte-i Cevâhir*'i, bahis konusu eserin tamamlanışından kırk yıl önce matbaada tab' ettirmiş olması da meselemiz yönünden manidardır... Bu ipuçları, bize söz konusu Arapça vecizeleri tercüme eden mütercimin, daha önce tanıttığımız ilk metni dilimize çeviren kişi, yani Osman Salâhaddîn el-Mevlevî olduğunu düşündürmektedir.

Osman Salâhaddîn Dede, *Ahdnâme-i Ali*'yi, kitabın baş tarafında bizzat anlattığına göre, o sırada veliahd olan Şehzâde Mehmed Reşad için tercüme etmiştir. Elimizde bulunan yazma nüshasının ilk yaprağında *Ahdnâme* tercümesinden önce (vr. 1a) ve *Nesrî'l-leâlî* çevirisinden sonra (vr. 58b) yer alan takrizler de eserin Şehzâde Mehmed Reşad'a sunulduğunu göstermektedir. Birinci sayfada şu takriz yollu beyitler ve anılan şehzadeye, belki de onun tarafından Osman Salâhaddîn Dede'ye hitaben yazıldığını tahmin ettiğimiz not yer alır:

“Bâreka'llâh zihî nev-eser-i bî-hemtâ
Eylemiş tercüme bir zât-ı maârif-pîrâ

Öyle bir zât-ı hünermend suhan-ârâ kim
Görmedi şimdiye dek mislini çeşm-i dünyâ

Dâimâ savn-ı İlâhîde olup âsûde
Ömrünü eyleye efvân Cenâb-ı Mevlâ

Bu tercüme, güzel bir eser-i celîl olup bâlâda muharrer ebyâtın takrîz olarak risâlenin evvel sahîfesinin zahîrine yazılması ve risâlenin tab'ı ve yâhud şimdilik tab'ından sarf-ı nazar olunması, re'y-i rezîn-i âlîlerine menûtdur.”

[Günümüz Türkçesiyle: Allah mübarek etsin, bu ne güzel, eşsiz bir yeni eser!.. İlim ve irfana süs veren bir zat, onu tercüme etmiş... Öyle hünerli, belâgat sahibi bir zat ki, dünyanın gözü şimdiye kadar onun benzerini görmedi!.. Kendisi, her zaman Allah'ın koruması altında rahat olsun; Cenâb-ı Hak ömrünü artırsın onun!

Bu tercüme, güzel, yüksek bir eserdir... Yukarıda kayıtlı beyitlerin “takriz” olarak kitapçığin ilk sayfasının arkasına yazılması ve risalenin basılması yahut şimdilik bundan vazgeçilmesi, yüksek, sağlam görüşlerine bağlıdır.]

Görüldüğü gibi sunulacak Arapça sözler ve onların karşılıkları hakkında “güzel bir eser-i celil” denmekte; fakat Arapça sözlerin ve tercümelerin kime ait olduğu bildirilmemekte; kitapçığin basılması veya şimdilik basılmasından vazgeçilmesinin, hitap edilen kişinin görüşüne bağlı bulunduğu da belirtilmektedir. Bu noktada, Manastırlı Rifat Bey’in (1267-1325/ 1851-1907) *Cevâhîr-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr* adlı eserinde verdiği şu bilgi dikkat nazarımızı çekmektedir:

“Cihâr-yâr efendilerimiz hazerâtından İmâm Alî kerrema’llâhu vechehu ve radiya’llâhu anhu efendimizin ‘Emsâl’-i âlîlerinden bir mikdârını müntesibân-ı Mevleviyye’den Zihnî Efendi merhûm tercüme ve tefsîr ederek bir eser yazmış ve bundan yirmi sene mukaddem Matbaa-i Âmire’de tab’ edilmişti.” (Manastırlı Rif’at Bey 1327/1909: 14-15).

Görüldüğü gibi, Mehmed Rif’at Bey, burada Hz. Ali’nin sözlerinden bir kısmını Mevlevî tarikatı mensuplarından Zihnî Efendi’nin çevirip açıkladığını, o eserin yirmi sene önce Matbaa-i Âmire’de basıldığını ifade etmektedir. Rif’at Bey’in burada bahsettiği Hz. Ali sözlerinin tercüme ve şerhi konusundaki eseri, araştırmalarımıza rağmen bulamadığımız için, onun, söylendiği gibi gerçekten Zihnî Efendi’ye mi, yoksa başka bir kişiye mi ait olduğunu henüz teyid edemedik.

Kitapçığin sonunda (vr. 58b) ise şu “Takrîz-i Mergûbe” bulunmaktadır:

“Tezhîb-i mekârim-i ahlâk için bi-hakkın nüsha-i câmia-i nush u mevâiz ıtlâkına şâyân ve bâzan ehâdîs-i şerife meâlinde kelâm-ı kibârdan hurûf-ı hecâ üzere müretteb işbu kelimât-ı hikmet-âyât, tevfikât-ı Samedâniyye ile lisân-ı azbü’l-beyân-ı Türki’ye nakl ü tercemesi, ihvân-ı dîn-i mübîne bir yâdigâr-ı cemîle olmak niyyet-i hâlis ve himmet-i mahsûsasıyla mübâşeret olunarak ikmâline muvaffakiyyet ne derece mûcib-i şükranîyyet ise, mısdâkınca amel ü hareket olunması, ol derece mûcib-i selâmet olduğundan, hemân Cenâb-ı Rabb-i Mennân bu şâh-râh-ı necât ü

istikâmetden udûl ettirmemek üzre, enzâr-ı havâss ve avâmda makbûl ve müstahsen buyursun.

ان محمد رشاد ليصير ملكا على العباد
انشاء الله تعالى مبارك باد سنه ١٢٩٧ طال الله عمره الى يوم التناد

Naklettiğimiz ibarede, çevrilen Arapça vecizelerin “iyi huylarla süslenmek için hakkıyla nasihat ve öğütleri derleyici bir kitap” denilmeye lâyıık, bazan hadis-i şerif mealinde büyüklerin sözlerinden, elifba harfleri sırasınca düzenlenmiş hikmetli cümleler olduğu ifade edilmiş; ancak Hz. Ali’yle alâkası ve ismi hakkında her hangi bir bilgi verilmemiştir. Aynı takrizdeki sene kaydından anlaşıldığına göre, tercüme, *Ahdnâme* çevirisinin yapıldığı H. 1297 / M. 1879 yılında tamamlanmıştır.

Nesrû’l-leâli adlı meşhur derlemenin pek çok nüshasında ve tercümesinde bulunmayan şu Arapça sözler, burada tanıttığımız ve metnini sunacağımız tercümede yer almaktadır:

صداقة الآباء قرابة الابناء، عداوة البطن شديد، عذاب القبر من النميمه، عزة المجالس قلة الكلام و سرعة القيام،
عفوالمولك بقاء الملك، على قدر الكسا مد رجلحك، قدر الشباب لا يعرفه الا الشيوخ،
قل فى آخر الزمان درهم حلال، كرم المرء فى تواضعه، يهتز العرش عند بكاء البيتيم

Bu Arapça cümlelerin, *Nesrû’l-leâli* isimli derlemenin pek çok nüshasında ve tercümesinde bulunmadığını ifade ettik. Naklettiğimiz Arapça sözler, *Nesrû’l-leâli* nüshaları, tercüme ve şerhlerinin çoğunda yer almamakta; fakat anılan kitapçığın ne zaman ve kimin tarafından meydana getirildiği bilinmeyen mensur bir çevirisinde görülmektedir. (*Tercüme-i Nesrû’l-Le’ali min-Kelâmi Mevlânâ Ali İbn Abi Tâlib*, Koç University Suna Kıraç Library, Call No. BP161 | b.T420).

Bizim bazı delil ve ipuçlarına dayanarak Osman Salâhaddin el-Mevlevî olduğunu tahmin ettiğimiz mütercim, Arapça sözlerin çoğunu doğru tercüme etmiş; ancak on beş kadar bir kısmını (sıra nr. 32, 39, 52, 67, 71, 82, 85, 106, 112, 119, 138, 140, 164, 205, 252), şahsî fikrimize göre, pek isabetli çevirememiştir. Esasen *Nesrû’l-leâli*’nin tercüme ve şerhlerinde hem Arapça sözlerin yazılışı, hem de çeviri ve izahları konusunda az-çok fark görülmektedir. Eğer mütercim, kendi tercümesini *Nesrû’l-leâli*’nin önceki çeviri ve şerhleriyle karşılaştırsaydı yahut Arapça bilenlere kontrol ettirseydi, yanlışların en aza indiği bir metin meydana getirmiş olurdu.

Çevrilen sözlerin büyük bir kısmının *Nesrî'l-leâli* adlı meşhur kitapçıkta yer aldığı ve bu derlemenin Hz. Ali'yle âlâkasının fark ve ifade edilmeyişi, iyi niyetli çalışmanın temas edilebilecek başka bir noksanıdır. Sonundaki "Takrîz-i Mergûbe" de de belirtildiği gibi, bu bilgece sözler, iyi ahlâkla süslenmek için hakkıyla öğütleri toplayıcı bir kitaptır. Vecizelerde dile getirilen fikir ve edilen tavsiyelerin -yadırğanabilecek birkaçı³ dışında- çoğu, rahatlıkla denebilir ki, *Kur'ân* ayetlerine, Hz. Peygamber'in hadislerine ve Hz. Ali'nin tarihî şahsiyetine uygundur. Hz. Ali'ye nisbet edilen bahis konusu Arapça vecize derlemesinin, Kâsım, Hâfız, Alî Şîr Nevâyî, Mustafa bin Şücâ', Mâtemî, Vâhidî, Kastamonulu Latîfî, Balıkesirli Rihletî, Aksaraylı Dânişî, Konyalı Nesîb Yûsuf gibi İslâmî ilimlere vâkîf oldukları anlaşılan çeşitli edebî şahsiyetler eliyle 15. asrın ilk yarısından 18. asrın ilk yarısına kadar on kere tercüme veya şerh edilmiş bulunması, görülen bu vakianın delil ve şahitleri mahiyetindedir. Her ne kadar mütercim tarafından belirtilmemiş olsa da ele alıp incelediğimiz bu metin de *Nesrî'l-leâli*'nin 19. asırdaki Türkçe tercümelerinden biridir.

³ Örnek vermek gerekirse, bunlardan biri, metnimize göre 218. sıradaki "Zemînden çıkan hubûbâtda derd ve devâ mevcûddur. Tahkîk, ancak piriñde şifâ vardır, derd yokdur" sözü, diğeri 279. sıradaki "Nisâlar için vefâ yokdur" cümlesidir. Misal olarak naklettiğimiz ilk söz, *Nesrî'l-leâli*'nin nüsha, tercüme ve şerhlerinin çoğunda bulunmaz. Bazı gıdalar hakkında gelen ve hadis âlimleri tarafından "mevzu" (uydurma) olduğu söylenen rivayetleri hatırlatıcı bu cümlelerin nereden alındığı bizce meçhûldür. Kadınlarda vefa olmadığı manasındaki söz ise *Nesrî'l-leâli*'nin önceki tercüme ve şerhlerinde de mevcuttur. Hz. Ali'ye nisbet edilen Divan'da da kadınların vefasızlığından şikâyet eden şu beyitlerin yer aldığı bilinmektedir: "1- Bırak o kadınlardan söz etmeyi, çünkü onların vefası yoktur; saba rûzgârı ile onların ahitleri aynıdır. 2- Kalbini kırarlar sonra onu sarmazlar, yürekleri vefadan yoksundur." (Yanık, 2014: 10). "Kadında vefa olmaz" manasındaki cümle hakkında *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri* adlı kitabımızdaki şu notu buraya almayı gerekli gördük:

"Hz. Ali'ye ait diye rivayet edilen diğer sözler gibi, bu cümlelerin de onun tarafından söylenip söylenmediği, bizce kesin olarak bilinmemektedir. *Nesrî'l-leâli*'yi çeviren yahut şerh eden şair ve yazarlarımız, bahis konusu sözün, Hz. Ali'ye ait olmayabileceği ihtimali üzerinde durmamış; onu, irtibatlı gördükleri bazı ayet ve hadislerle işaret ederek tercüme ve izah cihetine gitmişlerdir. Ancak biz Hz. Ali gibi ilim ve hikmet sahibi bir şahsiyetin, bütün kadınlar hakkında böyle umumî bir hüküm verebileceğini pek mümkün görmüyoruz. Çünkü kayıtsız şartsız bütün kadınların vefasız olduğunu söylemek, gerçeğe pek uygun düşecek bir beyan değildir. Vefakâr kadınların bulunduğu da muhakkaktır. Ayrıca, ahlâkî yönden kusur sayılan vefasızlık, kadın cinsine has değildir; erkeklerden de vefasız olanların bulunduğu bilinen şeylerdendir." (Ceyhan 2006: 514).

Nesri'l-leâli''nin andığımız tercüme ve şerhlerinden bir kısmının Sultan II. Murad, Sultan Hüseyin Baykara, Evrenosbeyzâde Ahmed Bey, şeyhülislâm (Yahyâ Efendi) gibi hükümdar veya devlet adamlarına sunulmak niyetiye meydana getirildiği bilinmekte; H. 1297/ M. 1879 yılında tamamlanan bu çevirinin de Şehzade Mehmed Reşad'a takdim edilmek üzere hazırlandığı anlaşılmaktadır. Kitapçık, bu bakımdan okuyuculara güzel ahlâkı telkin eden bir eser olmanın yanında istikbalin sultanı, veliahd Mehmed Reşad için bir siyasetname de sayılabilir. Üç yüze yakın güzel sözün Türkçe karşılığında ibaret eser, aynı sene içinde adı geçen şehzade namına yapılan *Ahd-nâme-i Alî* tercümesinin ahlâk ve adab yönünden tamamlayıcı bir parçası, onda dile getirilen bazı fikir ve tavsiyeleri de teyid edici bir metin olmuştur. Bu kitapçıkta baştan sona kadar, yalan yere yemin etmeme, Allah'ın nimetini –kibre kapılmaksızın– üzerinde gösterme, güçlük sırasında dostlara yardım, edepli olma, borcunu ödeme, aile fertlerini terbiye etme, kötülük edenlere iyilikle karşılık verme, kusur araştırmama, insanlardan bir şey ummama ve beklenti içinde olmama, çekilen zahmet ve sıkıntıları gizleme, sabırlı davranma, kazancın zekâtını verme gibi dinî, ahlâkî tavsiye ve telkinler yer almaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki, okuyanlarda İslâmî inanç, ibadet ve ahlâk esaslarına sevgi hissi, uygun davranış gayreti, ayrıca yerilen kötü fiillerden kaçınma isteği uyandıran bu metin, düşünceleri atasözleri gibi güzel, özlü ve çok defa edebî sanatlarla bezeli bir şekilde dile getirmesi bakımından, iki manasıyla edebî bir eserdir.

Nüsha Tavsifi ve Metin Teşkili

Bizim “*Tercüme-i sad kelime-i 'Alî*” değil, *Nesri'l-leâli'* adlı meşhur vecize derlemesinin mensur Türkçe tercümesi olduğunu gördüğümüz metin, *Ahdnâme-i Alî* çevirisinden sonra başlamakta; vr. 43b-58b sayfaları arasında yer almaktadır. Arapça cümleler, anılan sayfaların sağ sütununa büyükçe ve harekeli yazılmış; onların Türkçe karşılıkları ise hizasına ve sol sütuna kaydedilmiştir. Metni tek nüshaya dayalı olarak yeni harflere aktarırken, her bir vecize için sıra numarası vermeyi, noktalama işaretlerini kullanmayı, mütercim veya müstensihden ileri gelen bazı yanlışları düzeltmeyi gerekli gördük. Ayrıca, tercümelemin Osmanlı Türkçesini

bilmeyen okuyucular tarafından kolayca anlaşılabilmesi için, günümüz Türkçesine aktarılmasını da lüzumlu bulduk. Bu dil içi çeviri sırasında vecizelerin Arapça asıllarını da göz önünde tuttuk.

[43b] Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm ve bihi sikatî

Bâbü'l-elif

- [1] ايمان المرء يعرف بايمانه
İnsânın îmânı yemîni ile bilinir.
- [2] اظهار الغنى من الشكر
İzhâr-ı gınâ ifâ-yı şükürden add olunur.
[Zenginliği göstermek, şükür vazifesini yerine getirmekten sayılır.]
- [3] اخوك من وآساک في الشدة
Birâderiniz o kimsedir ki, eyyâm-ı şiddetde sana mûnis ola.
[Kardeşin, zorluk günlerinde sana yakın olan kimsedir.]
- [4] ادب المرء خیر من ذهبه
İnsânın edebi, altunundan daha hayırlıdır.
[İnsanın edebi, terbiyesi, altınundan (maddî varlığından) daha hayırlıdır.]
- [5] اداء الدين من الدين
Deyni ifâ etmek, şerâ'it-i dînden olucudur.
[Borcu ödemek, İslâm dininin şartlarındandır.]
- [6] ادب عیالک تنفعهم
Âileni te'dîb eyle; anlara fâ'ide verir. [Aileni terbiye et; bu, onlara fayda verir.]
- [7] اخوك من وآساک بنسب و لا من وآساک بنسب
Şiddet vaktinde mûnisin olan birâderindir. Mihnet vaktinde muvâfakati olmayan, neseben birâderin değildir. [Zorluk zamanında yakın olan kardeşindir. Zahmet, meşakkat zamanında uygun (yardımcı) olmayan, soyca kardeşin değildir.]

[8] احسن الى المسيء تسده

Fenâlık edenlere iyilik eyle; fenâlığını sedd edersin.

[Kötülük edenlere iyilik et; onların kötülüğünü engellersin.]

[44a]

[9] اخوان هذا الزمان جواسيس العيوب

Şu ihvân-ı zamân, birâderlerinin uyûbunuecessüs edicilerdir.

[Şu zamane dostları (!), kardeşlerinin kusurlarını gizlice araştırmacı-lardır.]

[10] استراحة النفس فى اليأس

Nefsin istirâhati, hâl-i ye'sde hâsıl olur. [Nefsin rahatı, ümitsizlik hâlinde olur.]

[11] اخفاء الشدائد من المروءة

Meşakkatleri setr etmek, mürüvvet âsârındandır.

[Çekilen zahmetleri gizlemek, insanlık, mertlik alâmetlerindedir.]

Bâbü'l-bâ'i

[12] بر الوالدين سلف

Peder ve vâlidesine iyilik eden, müsâbakat etmiştir.

[Baba ve annesine iyilik eden, (hayırlı işlerde yarışmış,) öne geçmiştir.]

[13] بشر نفسك بالظفر بعد الصبر

Sabırdan sonra nefsini gâlibiyet ile tebşîr et!

[Sabırdan sonra kendini galibiyetle müjdele!]

[14] بركة المال فى اداء الزكوة

Mâlin berekâtı, zekâtın îfâsında hâsıldır.

[Malın bereketleri, zekâtın verilmesiyle meydana çıkar.]

[15] بيع الدنيا بالآخرة تريح

Dünyâyı âhîret mukâbilinde sat; fâ'ide hâsıldır.

[Dünyayı ahîret karşılığında sat; fayda elde edersin.]

[16] بكاء المرء من خشية الله قره العين

Hakk'ın havfından bükâ eylemek, gözün tenvîrine sebebedir.

[Allah korkusundan ağlamak, gözün aydınlatılmasına vesiledir.]

[17] باكر تسعد

Seher vakti kıyâmı âdet kıl, saâdet bulursun.

[Sabahleyin, güneşin doğuşundan önce kalkmayı âdet et; mutlu olursun.]

[18] بطن المرء عدوه

İnsânın batını kendi düşmânıdır. [İnsanın karnı, kendi düşmanıdır.]

[44b]

[19] بكرة السبت و الخميس بركة

Penc-şenbih ve cum'a ertesi sabâhları mübârekdir.

[Perşembe ve cumartesi sabahları mübarektir.]

[20] بركة العمر حسن العمل

Güzel amel, ömrün bereketine sebebidir.

[21] بلاء الانسان من اللسان

İnsânın âfeti lisânından olucudur. [İnsanın belâsı, dilinden olur.]

[22] برك لا تبطله بالمنة

Sen ihsânını minnet ile zâyî' etme. [Ettiğin iyiliği başa kakmakla boş giderme!]

[23] بشاشة الوجه عطية ثانية

Rû-yı insânın beşâseti, mertebe-i sâniyede bir ihsândır.

[İnsanın güler yüzlü oluşu, ikinci derecede bir iyiliktir.]

Bâbü't-tâi

[24] توكل على الله يكفيك

Cenâb-ı Mevlâ'ya tevekkül eyle, sana kâfidir. [Yüce Allah'a tevekkül et; sana yeter.]

[25] تأخير الاسائة من الاقبال

Fenâlığı te'hîr eylemek ikbâldendir.

[Kötülüğü işlemeyip sonraya bırakmak, bahtiyarlıktandır.]

[26] تدارك في آخر العمر ما فات في اوله

Ömrün evvelinde fevt eylediğin şey'i, âhir-i ömründe tedârik eyle!
[Ömrün başında kaçırdığın şeyi, ömrünün sonunda ele geçir!]

[27] تكاسل المرء في الصلوة من ضعف الايمان

İnsânın namâz hakkında olan tekâsülü, emâre-i za'f-ı îmânındandır.
[İnsanın namaz hakkında olan tembelliği, imanının zayıflığının alâmet(ler)indedir.]

[28] تفأل بالخير تنله

Hayr ile tefe'ül eyle; hayırlı murâda nâ'il olursun.
[İyiye yor; iyi isteğine erişirsin.]

[45a]

[29] تأكيد المودة في الحرمة

Te'yîd-i meveddet, hürmet ile hâsıl olur.
[Sevginin kuvvetlendirilmesi, saygıyla olur.]

[30] تغافل عن المكروه توقر

Mekrûhâtdan ictinâb eyle; vakâr bulursun.
[Dince hoş görülmeven şeylerden kaçın; ağırbaşlı olur, sayılırsın.]

[31] تراحم الايدي على الطعام بركة

Taâmda kesret-i eyâdî, mûcib-i berekâtdır.
[Yemek üstünde ellerin çok oluşu, bereketlere vesiledir.]

[32] تطرف بترك الذنوب

Terk-i ma'âsî ile nîk-nâm ol.⁴ [Günahları bırakmakla iyi ad kazanmış ol!]

[33] تواضع المرء يكرمه

İnsânın mütevâzî' olması, kendisini mükerrem eyler.
[İnsanın alçakgönüllü olması, kendisini itibarlı yapar.]

⁴ Bu vecize, "Günahları terk etmekle bir köşeye çekil!" şeklinde çevrilmeliydi.

Bâbü's-sâ'i

[34] ثلاث مهلكات عجب و بخل و هوى

Üç şey insânın helâkine sebebdır: Biri hod-bînlik ve biri bahîllik ve biri arzûdur. [Üç şey insanın mahvolmasına sebeptir: Biri kendini beğenmişlik, biri cimrilik, biri nefsin isteği...]

[35] ثلث الايمان حياء و ثلثه صبر و ثلثه الجود

Îmânın bir sülüsü hayâ ve bir sülüsü sabır ve bir sülüsü dahi sehâdır. [İmanın üçte biri hayâ, üçte biri sabır, üçte biri de cömertliktir.]

[36] ثلثة الدين موت العلماء

Ulemânın vefâtı dînin rahnedârıdır. [Âlimlerin vefatı, dinin gediğidir.]

[37] ثلثة الحرص لا تسدها الا بالتراب

Hırsın rahnesi sedd olamaz; ancak türâb ile sedd olur.

[Hırsın gediği kapanamaz; ancak toprakla kapanır.]

[45b]

[38] ثوب السلامة لا يبلى

Câme-i selâmet köhne olmaz. [Selâmet (sağlık, esenlik) elbisesi eskimez.]

[39] ثن احسانك بالاعتذار

İhsânını i'tizâr ile senâ ve sitâyîş etdir.⁵ [İyiliğini özür beyan ederek övdür.]

[40] ثبات الملك بالعدل

Saltanatın sebâtı adl iledir. [Sultanlığın devamı adaletledir.]

[41] ثواب الآخرة خير من نعيم الدنيا

Âhiretin sevâbı, dünyâ nîmetlerinden hayırlıdır.

[42] ثبات النفس بالغذاء و ثبات الروح بالغناء

Nefsin sebâtı gıdâ ile ve rûhun sebâtı gınâ iledir.

[Bedenin devamı gıda ile, ruhun devamı gına (gönül zenginliği, tok gözlülük veya güzel ses) iledir.]

⁵ Bu cümlenin şu şekilde dilimiz çevrilmesi gerekirdi: "İhsanını (iyilik sırasında) özür beyan ederek ikiye katla!"

- [43] ثناء الرجل على معطيه مستزيد
Mu'tî-i nîmet üzre senâ ve teşekkür, nîmeti ziyâde edicidir.
[Nîmet vereni övmek ve ona teşekkür etmek, nîmeti artırıcıdır.]

Bâbü'l-cîm

- [44] جد بما تجد
Bulduğun şeyi sen bahş eyle.
[Bulduğun şeyi bağışla. (Elinde mevcut olanla cömertlik et).]
- [45] جهد المقل كثير
Fakîrin ihsânı çokdur. [Fakirin iyiliği çoktur.]
- [46] جمال المرء في الحلم
İnsânın güzelliği, hilmiyyet içinde olucudur.
[İnsanın güzelliği, huy yumuşaklığındadır.]
- [47] جليس المرء مثله
Kişinin hemnişîni, kendisinin akrânı olmaktır.
[Kişinin birlikte oturduğu (arkadaşı), kendisinin benzeridir.]
- [46a][48] جليس السوء شيطان
Fenâ kimse ile celîs, hemnişîn-i iblîsdir.
[Kötü kimseyle arkadaş olan, şeytanla arkadaş olmuş gibidir.]
- [49] جولة الباطل ساعة و جولة الحق الى الساعة
Bâtılın pâdişâhlığı bir sâatdir ve ehl-i Hakk'ın pâdişâhlığı Kıyâmete kadar mümtedir.
[Batılın hükümrancılığı, bir saat (gibi kısa) ve hak ehlinin hükümrancılığı Kıyamete kadar sürer.]
- [50] جودة الكلام في الاختصار
Kelâmın güzelliği, muhtasar olmaktadır. [Sözün güzelliği, kısaltılmış olmaktadır.]
- [51] جليس الخير غنيمة
Ehl-i hayr ile oturmak ganîmetdir. [Hayır ehli, iyi insanlarla oturmak ganimettir.]

[52] جالس الفقراء تزداد شكرا

Fukarâ ile oturan, şükrünü ziyâde eder.⁶ [Fakirlerle oturan, çok fazla şükreder...]

[53] جل من لا يموت

Ölmeyen kimse büyük oldu.

Bâbü'l-hâi

[54] حلم المرء عونه

Âdemin hilmîyyeti, o kimsenin muînidir.

[İnsanın yumuşak huyluluğu, o kimsenin yardımcısıdır.]

[55] حلى الرجال الادب وحلى النساء الذهب

Merdânın zîneti edeb ve nisânın zîneti zehebdir.

[Erkeklerin süsü edep, kadınların zineti altındır.]

[46b][56] حياء المرء ستره

İnsânın hayâsı, câme-i hicâbı örtmektir. [İnsanın hayâsı, hicap elbisesini örtmektir.]

[57] حموضات الطعام خير من حموضات الكلام

Taâmın ekşileri, kelâmın ekşilerinden hayırlıdır.

[Yemeğin ekşileri, sözün ekşilerinden daha iyidir.]

[58] حرقة الاولاد محرقة الاكباد

Evlâdın acısı ciğerleri yakıcıdır. [Evlât acısı, ciğerleri yakıcıdır.]

[59] حسن الخلق غنيمة

Güzel ahlâk, ganîmetdir.

[60] حدة المرء تهلكه

İnsânın hiddeti kendisini helâk etdirir. [İnsanın öfkesi, kendisini mahvettirir.]

[61] حرم الوفاء على من لا اصل له

Asil-zâde olmayan kimseye vefâ harâm oldu.

[İyi soylu olmayan kimseye vefa âdeta haramdır.]

⁶ Bizce, bu cümlelerin dilimize şöyle çevrilmesi gerekirdi: "Fakirlerle otur ki şükrün artsın."

- [62] حرفة المرء كنز
İnsânın san'atı defînedir. [İnsanın sanatı (iş, mesleği) hazinesidir.]

Bâbü'l-hâ'i

- [63] خف الله تأمن غيره
Hakdan havf eyle; gayrısından emîn olursun.
[Allahtan kork; başkasından emin olursun.]
- [64] خالف نفسك تسترح
Nefsine muhâlefet eyle, râhat olasin. [Nefsine muhalefet et ki, rahat olasin...]
- [65] خير الاصحاب من يدللك على الخير
Seni hayır üzere delâlet eden, yârânın hayırlısıdır.
[Sana iyilik yolunu gösteren, dostların hayırlısıdır.]
- [47a] [66] خابت صفقة من باع الدين بالدنيا
Dînini dünyâya mukâbil satan, hâ[']b ü hâsir oldu.
[Dinini dünya karşılığında satan, zarar ve ziyan eder.]
- [67] تحليل المرء دليل عقله
İnsânın dostu, hayra delâlet eden aklıdır.⁷
[İnsanın dostu, iyilik yolunu gösteren aklıdır.]
- [68] خوف الله يجلى القلب
Hak Teâlâ'nın korkusu kalbe cilâ verir. [Yüce Allah'tan korkmak, kalbi parlatır.]
- [69] خلوص القلب خير من ملاء الكيس
Kalbin hâlî olması, kîsenin dolu olmasından hayırlıdır.
[Kalbin (kötü duygulardan) boş olması, kesenin dolu olmasından hayırlıdır.]
- [70] خلوص الود من حسن العهد
Dostluğun hâlis olmaklığı hüsn-i ahddendir.
[Dostluğun halis olması, ahd güzelliğindedir.]

⁷ Bu vecizenin Türkçeye şöyle çevrilmesi lâzım gelirdi: "İnsanın dostu aklının delilidir."

- [71] خبير النساء الودود الولود
Nisânın hayırlısı, izhâr-ı zürriyyete muhabbet edicidir.⁸
[Kadınların hayırlısı, çocuk sahibi olmayı sevendir.]
- [72] خبير المال ما اتفق في سبيل الله
Mâlin hayırlısı, rızâ'-i Îlâhîde infâk olunan şeydir.
[Malın hayırlısı, Allah rızası için nafaka olarak verilenidir.]

Bâbü'd-dâli

- [73] دواء القلب الرضا بالقضاء
Kalbin devâsı, hükm-i Îlâhî'ye râzı olmaktır.
[Kalbin ilâcı, Allah'ın hükmüne razı olmaktır.]
- [74] داء النفس الحرص
Nefsin derdi, tama'dır. [Nefsin derdi, tamahtır, açgözlülüktür.]
- [75] دليل عقل المرء قوله و دليل اصله فعله
İnsânın aklının delîli söz, aslının delîli fi'lidir.
[İnsanın aklının delili (hangi derecede olduğunu gösteren şey) sözü, aslının delili işidir.]
- [47b] [76] دوام السرور برؤية الاخوان
Memnûniyyetin devâmı, ihvân-ı dînin müşâhedesiyledir.
[Memnuniyyetin devamı, din kardeşlerini görmektir.]
- [77] دولة الارذال آفة الرجال
Nâkeslerin devleti, âdemlerin âfetidir.
[Rezil kimselerin devleti (makam-mevki sahibi oluşu), (değerli) insanların felâketidir.]
- [78] دينار الشحيح حجر
Bahîlin altını taşdır. [Cimrinin altını taştır.]
- [79] دين الرجل حديثه
İnsânın deyni, ikrârıdır. [İnsanın borcu, verdiği sözdür.]

⁸ Bu cümle, bizce dilimize şu şekilde tercüme edilmeliydi: "Kadınların hayırlısı, (eşini) çok seven ve çok doğurandır."

[80] دار من جفاك تحجيلا
Sana ezâ eden kimseyi şermsârlık cihetinden îade eyle.
[Sana eziyet eden kimseyi dostça davranışınla utandır...]

[81] دم على كظم الغيظ تحمد عواقبك
Dâ'im gazabda hazm eyle, âkıbetin memdûh ola.
[Devamlı öfkeyi tut ki, sonun övülmüş olsun.]

Bâbü'z-zâli

[82] ذم الشح من الاشتغال به
Hırsın mezmûmiyyeti, o hırsla iştigâl eden kimsedir.
[Hırsın yerilmiş olması, o açgözlülükle uğraşan kimsedir. (?)]

[83] ذر الطاغى فى طغيانه
Azgın ve anîd kimseyi tuğyânında terk eyle!
[Azgın ve inatçı kimseyi azgınlığında bırak!]

[84] ذنب واحد كثير و الف طاعة قليل
Bir günâh çok ve bin tâat azdır. [Bir günah çok, bin ibadet azdır.]

[85] ذواقة السلاطين محرقة الشفتين
Pâdişâhların istihzâsı, dudakları yakıcıdır.⁹
[Sultanların alay etmesi, dudakları yakıcıdır.]

[48a] [86] ذكر الاولياء منزل الرحمة
Evliyâ'-i kirâmın zikri, inzâl-i rahmete bâisdir.
[Değerli velilerin anılması, İlâhî rahmetin inmesine vesiledir.]

[87] ذل المرء فى الطمع
[İnsânın zilleti tama'dadır.]¹⁰
[Kişinin horluğu, açgözlülüktedir.]

⁹ Bu cümle, "Sultanların yemeğini tatmak, dudakları yakıcıdır" manasında çevrilmeliydi. "Sultana yakın olmak, yakıcı ateştir" sözünü andıran bu vecizede, tahminimize göre, ilim, irfan sahibi faziletli insanların hükümdarlara ihtiyaç arz etmesinin ve onların sofrasına oturmasının dinî, uhrevî mahzurlarına işaret ediliyor.

¹⁰ Asıl nüshada bu sözün karşılığı olarak sehven 85. sıradaki vecizenin tercümesi (Pâdişâhların istihzâsı dudakları yakıcıdır) yazılmıştır. Biz bunun mütercim veya müstensih dalgınlığından ileri gelen bir yanlış olduğunu düşünerek yukarıdaki gibi düzeltilmesini gerekli gördük.

- [88] ذليل الفقر عزيز عند الله
Muhtâcın zilleti, ind-i İlâhîde azîzdir.
[Muhtacın horluk ve hakirliği, Allah katında değerlidir (kıymetli olabilir).]
- [89] ذلاقة اللسان رأس المال
Zebân-ı insânın güşâyışlığı sermâyedir.
[İnsanın dilinin açıklığı (düzgün söz söylemesi), sermayedir.]
- [90] ذكر الموت جلاء القلوب
Mevtin zikri, gönüllerin cilâsıdır.
[Ölümü anmak, gönüllerin cilâsıdır (kalplerin pasını gidericidir).]
- [91] ذكر الشباب¹¹ في شيخوخة حسرة
Pîrlik hâlinde gençliği zikretmek, hasretidir.
[Yaşlılık sırasında gençliği hatırlamak veya anmak, iç çekip hayıflanmaya sebeptir.]

Bâbü'r-râ'i

- [92] رؤية الحبيب جلاء العين
Sevdiğini görmek göze cilâdır. [Sevdiğini görmek, gözü aydınlatır.]
- [93] راع أباك يراعك ابنك
Babalara hürmet kıl; evlâdın sana ta'zîm ve riâyet ede.
[Babalara¹² hürmet et ki, evlâdın sana hürmet etsin ve seni gözetsin...]
- [94] رفاهية العيش في الامن
Hayâtın refâhiyyeti, emniyyetdedir. [Hayatın rahatlığı, güvenliliktir.]

¹¹ Yazmada bu kelime, sehven "el-mevti" şeklinde yazılmış.

¹² Bu beyitte "Babalara..." denmesinin sebebi, tahminimize göre, "Babaların hayırlısı, sana ilim öğretenidir" manasındaki hadistir. İnsanın dünyaya gelmesine vesile olan babadan başka ona ilim ve irfan öğreten kişi de manen peder sayıldığından böyle söylenmiştir.

[95] رتبة العلم في أعلى الرتب

Rütbe-i ilm, merâtibin a'lâsıdır.

[İlim derecesi, derecelerin en yükseğidir.]

[48b] [96] رزقك يطلبك فاسترح

Rızkın seni arar, bulur; müsterîh ol.

[97] رواية الحديث انتساب الى رسول الله

Hadîs-i şerîfin rivâyeti, Peygamberimize nisbet etmektir.

[Hadis-i şerif rivayet etmek, (bir sözü) Peygamberimize bağlamaktır.]

[98] رسول الموت الولادة

Mevtin muhbiri velâdetdir. [Ölümün habercisi doğumdur.]

[99] رعونات النفس متعبها

Nefsin hamâkati, o nefsin meşakkat verdirmesidir.

[Nefsin ahmaklığı, o nefsin (kendisine) zahmet, meşakkat verdirmesidir.]

[100] راع الحق عند غلبات النفس

Nefsin galebeseşinde hakk-ı Bârîyi muhâfaza eyle!

[Nefsin baskın çıkması sırasında Allah'ın hakkını koru!]

[101] رفيق المرء دليل عقله

İnsânın refikî, aklının delâletidir. [İnsanın arkadaşı, aklını(n derecesini) gösterir.]

Bâbü'z-zâ'i

[102] زن الرجال بموازينهم

Kendi muvâzeneleriyle merdânı vezn et!

[Kendi tartılarıyla insanları ölç!]

[103] زحمة الصالحين رحمة

Sâlihlerin zahmeti rahmetdir. [Salih (iyi, imanlı ve güzel ahlâklı kişi)lerin zahmeti rahmettir.]

[104] زلة العاقل كثير

Âkılânın sehvi büyük hatâdır. [Akıllı kişilerin yanılması, büyük hatâdır.]

[105] زوال العلم اهون من موت العلماء

İlmin zevâli, ulemânın mevtinden ehvendir.

[İlmin ortadan kalkması, âlimlerin ölümünden daha az zararlıdır.]

[49a]

[106] زر المرء على قدر اكرامه لك

Sana olan ikrâmına göre mükrimleri ziyâret eyle!¹³

[İkram edenleri sana ikramına göre ziyaret et!]

[107] زهد العامى مضلة

Câhilin zühdü, gümrâhlıktır.

[Cahilin zahidliği, sofuluğu yolunu şaşırılmış olmaştır.]

[108] زيارة الحبيب اطراء المحبة

Ehibbânın ziyâreti, muhabbeti tecdîd eder.

[Dostların ziyareti, sevgiyi yeniler.]

[109] زوايا الدنيا مشحونة بالرزايا

Dünyâ zâviyeleri zahmet ile memlûdur.

[Dünyanın köşeleri zahmetle doludur.]

[110] زيارة الضعفاء من التواضع

Zaifleri ziyâret, tevâzu'dandır. [Zayıfları ziyaret, alçak gönüllü

oluştandır.]

[111] زينة الباطن خير من زينة الظاهر

Bâtının zîneti, zâhirin zînetinden hayırlıdır.

[İçin, kalbin süsü, dış yüzün zinetinden daha iyidir.]

Bâbü's-sîni

[112] سوء الظن من الحزم

Sû'-i zann, batîü'l-hazm taâmdan neş'et eder.¹⁴

¹³ Bu vecizenin "Bir adamı sana ettiği ikram kadar ziyaret et!" şeklinde tercüme edilmesi isabetli olurdu. Çünkü Arapça cümlede mükrimlerin, yani iyilik ve ikram edenlerin değil, bir insanın ağırlaması derecesinde ziyaret edilmesi tavsiye olunmaktadır.

¹⁴ Hz. Peygamber'in hadisi olarak da rivayet edilen ve Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Hadîs-i Erbaîn* (Kırk Hadis) adlı meşhur Farsça eserinde de yer alan bu cümlenin,

[Zan kötülüğü, hazmı zor yemekten ileri gelir.]

[113] سرورك بالدنيا غرور

Senin mesrûriyyetin, dünyâya firîfte olmakdır.

[Senin (dünya nimetleriyle) sevinçli oluşun, dünyaya aldanmış olmaktadır...]

[114] سوء الخلق وحثنة لا خلاص منها

Bed-hûyluk çâresiz bir marazdır. [Kötü huyluluk, çaresiz bir hastalıktır.]

[115] سيرة المرء تنبئ عن سريره

İnsânın sîreti, esrârından gizli olan şeyi haber verir.

[İnsanın hâl ve gidişi, sırlarından gizli olan şeyi haber verir.]

[49b] [116] سلامة الانسان في حفظ اللسان

İnsânın selâmeti, lisânının hıfzındadır. [İnsanın selâmeti, dilini tutmaktadır.]

[117] سكوت اللسان سلامة الانسان

Lisânın sükûtu, insânın selâmetidir. [Dilin susması, insanın selâmetidir.]

[118] سادة الامة الفقهاء

Ümmetin eşrâfı, fukahâdır. [Ümmetin en şerefli olanları, din âlimleridir.]

[119] سكرة الاحياء سوء الخلق

Sâhib-i hayât olanların sekri, bâdî-i fenâ ahlâkdır.

[Hayat sahibi olanların sarhoşluğu, kötü huylara sebeptir.]

[120] سلاح الضعفاء الشكاية

Zaîflerin silâhu, şikâyetdir. [Zayıfların silâhu şikâyetdir.]

[121] سمو المرء [في] التواضع

İnsânın büyüklüğü tevâzu'dur. [İnsanın büyüklüğü, alçak gönüllü oluşüdür.]

“Tedbirlilik, kötü ihtimalleri düşünmenin sonucudur” (Yardım 1999: 36) veya “İşi sıkı tutma (İyi tedbirlilik), güvenmemedir” (Kürkçüoğlu 1951: 27) şeklinde çevrilmesi gerekirdi.

Bâbü'ş-şîni

[122] شين العلم الصلف

İlimde ayb olan, tekebbür dâvâsında lâf urmaktır.

[İlimde kusur olan, büyüklük iddiasında bulunarak övünmektir.]

[123] شر الامور ابعدها عن الشرع

Maslahatın fenâsı, şer'-i şerîfe uzak olandır.

[İşin kötüsü, şerefli İslâm dinine uzak olandır.]

[124] شمر في طلب الجنة

Cennetin talebinde sa'y ü cehd eyle. [Cennet isteği uğrunda çalış, çabala!]

[125] شح الغنى عقوبة

Servete harîs olmak muazzibdir. [Zenginliğe hırslı olmak azap vericidir.]

[50a]

[126] شمة من المعرفة خير كثير من العمل

Biraz mârifet, çok amelden hayırlıdır. [Biraz ilim, irfan, çok amelden hayırlıdır.]

[127] شيبك ناعيك

Senin ihtiyârlığın sana mevti haber verir.

[Senin ihtiyarlığın sana ölümü haber verir.]

[128] شفاء الجنان قراءة القرآن

Tilâvet-i Kur'ân-ı Kerîm, kalbin şifâsıdır. [Kur'ân-ı Kerîm okumak, kalbin şifâsıdır.]

[129] شحيح غنى افقر من فقير سخى

Sahî olan fakîrden, harîs zengin ziyâde muhtâcdır.

[Cömert olan fakirden, açgözlü zengin daha fazla muhtaçtır.]

[130] شرط الالفة ترك الكلفة

Ülfetin şartı, külfeti terk etmektir.

[Dostluğun şartı, zahmet veren yapmacık hâl ve tavırları bırakmaktır.]

- [131] شر الناس من يتقيه الناس
Nâsın fenâsı, şerrinden nâs ihtirâz eden kimsedir.
[İnsanların fenası, kötülüğünden halkın sakındığı kimsedir.]

Bâbü's-sâdi

- [132] صدق المرء نجاته
İnsânın sadâkati, mûcib-i necâtıdır. [İnsanın doğruluğu, kurtuluşuna vesiledir.]

- [133] صحة البدن في الصوم
Bedenin sıhhati, sıyâm ileidir. [Bedenin sağlığı, oruçladır.]

- [134] صبرك يورث الظفر
Senin sabrın, gâlibiyyeti müstelzimidir. [Senin sabrın, galibiyeti gerektirir.]

- [135] صلوة الليل بهاء النهار
Gecenin namâzı, gündüzün zînetidir. [Gece namazı, gündüzün zine-
tidir.]

[50b]

- [136] صلاح البدن في السكوت
Vücûdun salâhu, sükûtdadır. [Vücudun iyileşip düzelməsi, susmak-
tadır.]

- [137] صلاح الانسان في حفظ اللسان
İnsânın salâhu, lisânının hıfzındadır. [İnsanın iyiliği, dilini tutmak-
tadır.]

- [138] صاحب الاختيار تأمن من الاشرار
İyilerin hemdemi, eşrâr-ı nâsdan emîn olur.¹⁵
[İyilerin arkadaşı, halkın kötü ve şirret olanlarından emin olur.]

- [139] صمت الجاهل ستره
Câhilin sükûtu, cehlını örter. [Cahilin susması, bilgisizliğini örter.]

¹⁵ Bu cümlelerin, "İyilere arkadaş ol ki, kötülerden emin olasın" şeklinde çevrilmesi daha uygun olurdu.

[140] صداقة الآباء قرابة الابناء

Pederlerin muhabbeti, kendi evlâdlarınadır.¹⁶

[Babaların sevgisi, kendi çocuklarıdır.]

[141] صل الارحام يكثر حشمك

Sıla-i rahm eyle ki senin hıdmetin eden çok olur.

[Akranı ziyaret et ki, senin işini gören (sana yardımcı olan) çoğalsın.]

[142] صلاح البدن في الورع وفساده في الطمع

Vücûdun salâhı takvâda ve fesâdı tama'dadır.

[Vücudun iyileşip düzelmesi takvada, bozulması açgözlülüktedir.]

Bâbü'z-zâdi

[143] ضل سعي من رجي غير الله

Hudâ'nın gayrısından ümîdvâr olan, sa'yinde güm-râhdir.

[Allah'tan başkasına ümit bağlayanın çalışması, yolunu şaşırıştır.]

[144] ضمن الله رزق كل احد

Her bir kimsenin rızkına Allâh Teâlâ kefildir.

[Herkesin rızkına Yüce Allah kefildir.]

[145] ضرب الحبيب اوجع

Sevdiğinin darbı, ziyâde elem verir. [Sevdiğinin darbesi, daha fazla acı verir.]

[51a]

[146] ضياء القلب من اكل الحلال

Kalbin tenvîri, helâl ekl etmektedir. [Kalbin aydınlatılması, helâl yemektir.]

[147] ضرب اللسان اشد من طعن السنان

Dil yarası, mızrak yarısından eşeddir. [Dil yarası, mızrak yarısından daha şiddetlidir.]

¹⁶ Bu vecizenin –bizce- şöyle tercüme edilmesi gerekirdi: “Babaların dostluğu, oğulların yakınlığını meydana getirir.”

- [148] ضل من ركن الى الاشرار
Fenâlara meyleden kimse, câ-yı istikâmetde değildir.
[Kötülere meyleden kimse, doğruluk yerinde değildir.]
- [149] ضل من باع الدين بالدنيا
Dînini dünyâyâ satan kimse dalâletde kaldı.
[Dinini dünyaya satan kimse sapıklıkta kalır.]
- [150] ضيق القلب اشد من ضيق اليد
Kalb darlığı, el darlığından ziyâde şediddir.
[Kalp darlığı, el darlığından daha şiddetlidir.]
- [151] ضاق صدر من ضاق يده
Tehî-dest olan kimsenin gönlü dar olur.
[Eli boş olan kimsenin gönlü dar olur.]
- [152] ضاقت الدنيا من المتباغضين
Buğz ve adâvet üzre olanlara dünyâ dar oldu.
[Kin güden ve düşmanlık edenlere dünya dar olur.]

Bâbü't-tâ'i

- [153] طاب وقت من وثق بالله
Hak Teâlâyâ îtimâd edenlerin, vakti güzel geçdi.
[Yüce Allaha güvenenlerin zamanı güzel geçer.]
- [154] طوبى لمن رزق بالعافية
Âfiyetle merzûk olmak ne saâdetdir!
[Sağlık nimetiyle rızıklanmış olmak ne saadettir!]
- [155] طول العمر مع الطاعة من خلع الانبياء
Tâat-i Hakk ile muammeriyyet, peygamberân-ı zî-şânın
hil'atlarındandır.
[Cenab-ı Hakk'a ibadetle uzun ömürlü oluş, şanlı peygamberlerin
(Allah tarafından lutf edilen) değerli elbisesindendir.]
- [51b] [156] طال عمر من قصر تبعه
Az meşakkat çekenin ömrü uzun olur.

- [157] طلب الادب اولى من [طلب] الذهب
Edebi taleb, altunu talebden evlâdır. [Edebi istemek, altın istemekten daha iyidir.]
- [158] طر مع الاشكال
Emsâl ve müşâbihinle pervâz et! [Emsâl ve benzerinle uç (Akranınla gez)!]
- [159] طال حزن من قصر رجائه
Recâsı kâsır olan kimsenin hüznü uzun olur.
[Ümidi kısa olan kimsenin üzüntüsü uzun olur.]
- [160] طاعة الله تعالى غنيمة
Allâh Teâlâya tâat ve ibâdet ganîmetdir. [Yüce Allah'a itaat ve ibadet ganimettir.]
- [161] طوبى لمن لا اهل له
Mücerred olan kimse ne bahtiyârdır! [Bekâr olan kimse, ne bahtiyardır!]

Bâbü'z-zâi

- [162] ظلم المرء يصرعه
İnsânın zulmü, kendisini düşürür.
- [163] ظلم المملوك اولى من ذلال الرعية
Pâdişâhânın sitemi, hakîr olan reâyâyâ lâyük görülür.
[Hükümdarların zulmü, hor olan halka lâyük görülür.]
- [164] ظلامة المظلوم لا تضيع
Mazlûmun zulmen verdiği eşyâ zâyî' olmaz.¹⁷
[Mazlumun haksız olarak verdiği şeyler boşa gitmez.]
- [165] ظلم الظالم يقوده الى الهلاك
Zulüm, zâlimi helâke çeker.
- [52a]

¹⁷ Bu cümlelerin Türkçeye şöyle çevrilmesi uygun olurdu: "Mazlumun yanıp yakılması (şikâyeti) zayı olmaz."

[166] ظمأ المال اشد من ظمأ الماء

Mâl susuzluğu, su teşneliğinden eşedir.

[Mal susuzluğu, suya susamışlıktan daha şiddetlidir.]

[167] ظل السلطان كظل الله

Pâdişâhın zilli, sâye-i Hudâ gibidir.

[Sultanın gölgesi, Allah'ın gölgesi (himayesi) gibidir.]

[168] ظلمة الظلم تظلم الايمان

Zulmün karanlığı, îmânı muzlim eder. [Zulmün karanlığı, imanı

karartır.]

[169] ظل عمر الظالم قصير

Zâlimin ömrünün sâyesi kısadır. [Zalimin ömrünün gölgesi kısadır.]

[170] ظل الكريم فسيح

Kerîmin sâyesi, vüs'atlıdır. [Cömert olanın gölgesi (himayesi)

geniştir.]

[171] ظل الاعوج اعوج

Eğrinin sâyesi, eğridir. [Eğrinin gölgesi eğridir.]

Bâbü'l-ayni

[172] عش قنعا تكن ملكا

Kanâat ile intiâş et, pâdişâh ol! [Kanaatle yaşa, sultan gibi ol!]

[173] عيب الكلام تطويله

Kelâmın aybı, uzunluğudur. [Sözün kusuru, uzatılmasıdır.]

[174] عاقبة الظلم ونخيمة

Zulmün encâmı vahîmdir. [Zulmün sonu, çok tehlikeli, çok korkuludur.]

[175] علو الهمم من الايمان

Ulüvv-i himem, îmândan olucudur. [Gayretlerin yüksekliği, imandandır.]

[52b] [176] عدو عاقل خير من صديق جاهل

Düşmân-ı âkıl, nâdân dostdan hayırlıdır. [Akıllı düşman, cahil dosttan hayırlıdır.]

[177] عسر المرء مقدمة اليسر

İnsânın usreti, sühûletinin mukaddimesidir.

[İnsanın zorluğu, kolaylığının başlangıcıdır.]

[178] عليك بالحفظ دون الجمع من الكتب

Kitâbların cem'ine sa'y etme; hıfzına ihtimâm et!

[Kitapları toplamaya çalışma; onların içindekileri korumaya veya hatırd tutmaya özen!]

[179] عزة المجالس قلة الكلام و سرعة القيام

Meclislerin şerefi, az kelâm ve tîz kıyâm iledir.

[Meclislerin şerefi, az konuşmak ve (gereğinden fazla oturmayı) çabuk kalkmaktır.]

[180] عفوا الملوك بقاء الملك

Pâdişâhların afvı, mülkünün bekâsına sebebedir.

[Hükümdarların affetmesi, hakimiyetinin devamına vesiledir.]

[181] عداوة البطن شديد

Batnın adâveti şiddetlidir. [İç tarafın (veya karnın) düşmanlığı şiddetlidir.]

[182] على قدر الكسا مد رجلك

Yorganına göre ayağını uzat!

[183] عذاب القبر من النميمة

Nemmâmlık, kabir azâbına bâisdir. [Koğuculuk, dedikoduculuk, kabir azabına sebeptir.]

[184] عقوبة الظالم سرعة الموت

Zâlimin ukûbeti, mevtinin sür'atidir. [Zalimin cezası, ölümünün süratidir.]

[185] عقيب كل ليل يوم

Her gecenin nihâyetinde gündüz vardır.

Bâbü'l-gayni

[186] غنم من سلم

Meşakkat-i dâreynden sâlim olan ganîmet buldu.

[Dünya ve ahiret zahmetinden kurtulan, ganimet bulur.]

[53a]

[187] غلا قدر المتوكلين

Hakk'a îtimâd edenlerin kadri kıymetli oldu.

[Allaha güvenenlerin değeri kıymetli olur.]

[188] غمرة الموت اهون من لا يهواه قلبك

Mevtin şiddeti, kalbinin sevmediği kimse ile musâhabetden daha âsândır.

[Ölümün şiddeti, kalbinin sevmediği kimseyle arkadaşlıktan daha kolaydır.]

[189] غلام عاقل خير من شيخ جاهل

Âkıl olan genç, müsinn câhilden hayırlıdır.

[Akıllı olan genç, yaşlı cahilden hayırlıdır.]

[190] غاب حظ من غاب نفسه

Nefsini gâ'ib eden kimse, nasîbini gâ'ib etdi.

[Kendini kaybeden kimse, nasibini kaybeder.]

[191] غلا قدر المتقين

Ehl-i takvânın mertebesi 'âlî oldu. [Takva sahiplerinin derecesi yüksek olur.]

[192] غدرك من ذلك على الاسائة

Seni fenâlığa sevk eden kimse, sana ihânet eyledi.

[Seni kötülüğe sevk eden kimse, sana ihanet etmiştir.]

[193] غشك من اسخطك بالباطل

Bâtıl ile seni hışm etdiren kimse, seni rü'yet-i hakdan setr etdi.

[Batılla seni kızdıran kimse, senin gerçeği görmeni engeller.]

[194] غضبك عن الحق مقبحة

Hak olan şeyde gazabın mezmûmdur.

[Doğru ve gerçek olan şeye öfkelenmen kötülenmiştir.]

[195] غنيمة المؤمن وجدان الحكمة
Mü'minin ganîmeti, hikmeti bulmaktır.

Bâbü'l-fâ'i

[196] فاز من ظفر بالدين
Dîn ile muzaffer olan, necât buldu. [Din ile başarılı olan, kurtuluşa ermiştir.]

[53b] [197] فخر المرء بفضله أولى من فخره باصله
İnsânın fazlı ile iftihârı, nesebiyle iftihârından evlâdır.
[İnsanın faziletiyle övünmesi, soyuyla övünmesinden daha iyidir.]

[198] فلجك على خصمك بالاحتمال
Hasmın üzerine gâlibiyyetin, şedâ'idin tahammülündedir.
[Düşmanına galip gelmen, zorluklara katlanmaktadır.]

[199] فرع الشيء يخبر عن اصله
Bir şey'in fer'i, aslından haber verir. [Bir şeyin dalı, budağı kökünden haber verir.]

[200] فطنة المرء تدل على اصله
İnsânın zekâveti, asâletine delâlet eder. [İnsanın zeki oluşu, asil olduğunu gösterir.]

[201] فاز من سلم من شر نفسه
Nefsinin şerrinden sâlim olan kimse, necât buldu.
[Nefsinin kötülüğünden salim olan, kurtulmuştur.]

[202] فكاك المرء في الصدق
İnsânın halâsı, sadâkatinde olucudur. [İnsanın kurtuluşu, doğruluk-tadır.]

[203] في كل قلب شغل
Her bir gönülde bir şugl mevcûddur.
[Her kalbin meşgul olduğu bir şey (dert, tasa) vardır...]

[204] فسدت نعمة من كفرها
Küfrân-ı nîmet edenin, nîmeti zâ'il oldu.
[Nimete nankörlük edenin nimeti devamlı olmaz, sona erer.]

Bâbü'l-kâf

[205] قول المرء يخبر عما في قلبه

İnsânın sözü, kalbinde olan şeyden [haber verir].¹⁸

[İnsanın sözü, kalbinde olan şeyden haber verir.]

[206] قبول الحق من الدين

Hakkı kabûl, diyânetdendir. [Hakkı kabul etmek, dindar oluşandır.]

[54a]

[207] قوة القلب من [صحة] الايمان

Kalbin kuvveti, îmânın sıhhatindedir.

[208] قاتل الحريص حرصه

Harîsin kâtili, kendi tamaıdır. [Açgözlünün katili, kendi tamahıdır.]

[209] قدر الشباب لا يعرفه الا الشيوخ

Gençliğin kıymetini ancak müsinn olanlar bilir.

[Gençliğin değerini ancak yaşlı olanlar bilir.]

[210] قل في آخر الزمان درهم حلال

Âhir zamânda helâl akça az olur. [Ahir zamanda helâl para az

bulunur.]

[211] قدر في العمل تنبج من الزلل

Amelde mikdârını bil; hatâyâdan necât bulursun.

[İşte değerini, derecenı bil; hatalardan kurtulursun.]

[212] قيمة المرء ما يحسنه

İnsânın kıymeti, güzel gördüğü şeydir.

[213] قرين المرء دليل عقله

İnsânın karîni, aklının delilidir.

[İnsanın dostu, aklının delilidir (aklının hangi derecede olduğunu gösterir).]

¹⁸ Bu vecizedeki “yuhbiru” kelimesinin Türkçedeki karşılığı, Arap harfli aslı metinde yanlışlıkla “hayırlıdır” şeklinde yazılmıştır. Anılan kelimenin “...haber verir” biçiminde tercüme edilmiş olması gerekirdi. Biz “hayırlıdır” kaydını, Arapça vecizeye göre “haber verir” şeklinde düzelttik.

[214] قرب الاشرار مضرة

Bed-ahlâk kimselere mukârenet, ziyândır.

[Kötü huylu kimselere yakınlık, zarardır.]

[215] قسوة القلب من الشيع

Kasvet-i kalb, toklukdan hâsıl olur. [Kalp katılığı, tokluktan meydana

gelir.]

Bâbü'l-kâfi

[216] كلام الله دواء القلب

Kur'ân-ı azîmü's-şân, kalbin devâsıdır. [Şanı büyük *Kur'an*, kalbin

şifasıdır.]

[54b] [217] كافر سخي ارجى فى الجنة من مسلم شحيح

Mü'min-i bahîlden ziyâde kâfir-i sahî cennetde olmak ümîdvârdır.

[Cimri müminden fazla cömert kâfirin Cennette olması umulur.]

[218] كل حبة من الارض داء و شفاء الا الارز فان فيها شفاء و لا داء فيها

Zemînden çıkan hubûbâtta derd ve devâ mevcûddur.

Tahkîk, ancak pirinçde şifâ vardır, derd yoktur.

[Yerden çıkan hububatta hastalık ve şifa vardır. Muhakkak, ancak pirinçte şifa var, dert yoktur.]

[219] كفران النعمة مزيلها

Münkir-i nîmet olmak, o nîmeti izâle edicidir.

[Nimete karşı nankörlük etmek, o nimeti yok edip gidericidir.]

[220] كفى بالشيب داء

İhtiyârlık der[d]i kâfidir. [(Dert olarak) ihtiyârlık derdi yeter.]

[221] كفى للحسود حسده

Hasûd için derd-i hased kâfidir. [Çok kıskanç kimse için kıskançlık

derdi yeter.]

[222] كمال العلم فى الحلم

İlmin kemâli, hilmde olucudur. [İlmin mükemmelliği hilmde,

yumuşak huylu oluştabdır.]

[223] كفاك من عيوب الدنيا ان لا تبقى

Uyûb-ı cihândan dünyânın adem-i sebâtı sana kâfîdir.
[Dünyanın kusurlarından devamsız oluşu sana yeter.]

[224] كفاك هما علمك بالموت

Öleceğini bildiğin, gussa sana kifâyet eder.
[Öleceğini bilmen, keder, tasa olarak sana yeter...]

[225] كرم المرء في تواضعه

İnsânın keremi, tevâzuunda olucudur.
[İnsanın büyüklüğü, alçak gönüllü oluşundadır.]

[226] كمال الجود الاعتذار معه

Şehâvetin kemâli, etdiği ikrâmla berâber îtizârdır.
[Cömertliğin tam olanı, ettiği ikramla birlikte özür beyan etmektir.]

[55a] [227] كفى بالشيب ناعيا

İhtiyârlık, muhbir-i mevt olduğu hâlde kâfîdir.
[Ölüm habercisi olarak ihtiyârlık yeter.]

[228] كفى بالموت واعظا

İrtihâl-i dâr-ı bekâ, vâiz olduğu hâlde kâfîdir.
[Devamlı kalış yerine geçmek (ölüm), öğüt verici olarak yeter.]

Bâbü'l-lâmi

[229] لين الكلام قيد القلوب

Şîrîn-zebân olmak, gönüllerin bendidir.
[Tatlı dilli olmak, gönülleri bağlayacak şeydir (alâka ve sevgiye vesiledir).]

[230] لين قولك تحيب

Nerm kelâm kılı; inde'n-nâs sevgili olursun.
[Yumuşak söz söyle; insanlar arasında sevilirsin.]

[231] ليس الشيب من العمر

İhtiyârlık, ömürden mâdûd değildir. [İhtiyârlık ömürden sayılmaz.]

[232] ليس للحسود راحة

Hasûd için râhat yoktur. [Çok kıskanç kimse için rahat yoktur.]

[233] ليس لسلطان العلم زوال

İlmin sultânına zevâl olmadı. [İlmin sultanı için sona erme yoktur.]

[234] ليس الشهرة من الرعونة

Şöhret, hamâkatden değildir. [Şöhret, ahmaklıktan değildir. (?)]

[235] لكل عداوة مصلحة الا عداوة الحسود

Her bir adâvetin sebebi vardır; lâkin hasûdun husûmetine sebep yoktur.

[Her bir düşmanlığın sebebi vardır. Fakat çok kıskanç olanın düşmanlığına sebep yoktur.]

[55b] Bâbü'l-mîmi

[236] من علت همته طالت همومه

'Âlî-himmet olan zâtın gumûmu imtidâd etdi.

[Gayreti yüksek olan değerli kişinin kederleri uzun sürer.]

[237] من كثر كلامه كثر ملامه

Çok söyleyen kimsenin melâmeti çok oldu.

[Çok söyleyen kimsenin kınanması çok olur.]

[238] مشرب العذب مزدحم

Tatlı su içilen mahall izdihâmlı olur.

[Tatlı su içilen yer kalabalık olur.]

[239] مجلس العلم روضة الجنة

Meclis-i ilm, cennet bâğçesidir. [İlim meclisi, cennet bahçesidir.]

[240] مهلكة المرء حدة طبعه

Hiddet mizâclı olmak, insânın helâkine sebebidir.

[Öfkeli mizaca sahip olmak, insanın felâketine sebeptir.]

[241] مصاحبة الاشرار ركوب البحر

Fenâlar ile musâhabet, bahre râkib olmak gibidir.

[Kötülerle arkadaşlık etmek, denize binmek gibidir.]

[242] ما ندم من سكت

Sükûtî âdem, nedâmet çekmedi. [Susmayı seven, az konuşan adam

pişmanlık çekmez.]

[243] مجلس الكرام حصون الكلام

Eizze-i kirâmın meclisi, söz kal'alarıdır.

[Değerli ve büyük insanların meclisi, söz kaleleridir.]

[244] منقبة المرء تحت لسانه

İnsânın fazl ü şerefi, lisânının altındadır. [Kişinin fazilet ve şerefi dilinin altındadır.]

[245] مجالسة الاحداث مفسدة

Kûdekân-ı bedân ile hem-nişîn, mûris-i fesâddır.

[Kötü (huylu) küçük çocuklarla arkadaşlık etmek, bozukluk ve günah getirir.]

[56a] Bâbü'n-nûn

[246] نور المؤمن من قيام الليل

Mü'minin nûru, teheccüd namâzındadır. [Müminin nuru, teheccüd namazındadır.]

[247] نسيان الموت صداء القلب

Mevti unutmak, kalbin kararmasına bâisdir.

[Ölümü unutmak, kalbin kararmasına sebeptir.]

[248] نور قبرك بالصلوة في الظلم

Hengâm-ı şebde namâz kılmak ile kabrini tenvîr eyle!

[Gece vakti namaz kılmakla kabrini nurlandır!]

[249] نعتت الى نفسك حين شاب رأسك

İhtiyârlık zamânında haber-i mevti nefsine verirsin.

[İhtiyârlık zamanında ölüm haberini kendine verirsin.]

[250] نم آمنة تكن في امهد الفرش

Hâzır döşek içinde olursan, emîn olarak nâ'im ol!

[Hazır döşek içinde olursan, emin olarak uyu!]

[251] نيل المنى فى الغنى

Maksûda nâ'il olmak servet hâlindedir.

[İstenilen şeye erişmek, zenginlikle mümkündür.]

- [252] نار الحرقه اشد من نار جهنم
Yangın âteşi, nâr-ı cehennemden ziyâde şedîddir.¹⁹
[Yangın ateşi, cehennem ateşinden daha fazla şiddetlidir.]
- [253] نور مشيبك لا تظلم بالمعصية
İhtiyârlık hâlini tenvîr kıl; mâsîyet ile zulmetde kılma!
[İhtiyârlık hâlini nurlandır; günah işlemekle karanlıkta bırakma!]
- [254] نضرة وجه المؤمن فى التقى
Vech-i mü'minin tarâveti, perhîzkârlıkdadır.
[Müminin yüzünün parlaklığı, takvadadır.]
- [255] نضرة الوجه فى الصداقة
Rû-yı insânın letâfeti, sadâkatde olucudur.
[İnsanın yüzünün güzelliği (aklı) doğrudur.]
- [56b] Bâbü'l-vâv**
- [256] وضع الاحسان فى غير موضعه ظلم
İhsân-ı nâ-be-mahal, zulümdür. [Yerinde olmayan iyilik zulümdür.]
- [257] وزر صدقة المنان اكثر من اجره
İmtinânla sadakanın günâhı, sevâbından çokdur.
[Başa kakarak sadaka vermenin günahı, sevabından çoktur.]
- [258] ولاية الاحمق سريعة الزوال
Ahmakın vâlîliği, serî'û'z-zevâldir.
[Ahmakın dostluğu çabuk gelip geçicidir.]
- [259] ويل لمن ساء خلقه و قبح خلقه
Zişt sûretli olup da bed-sîret olanlara yazıklar olsun!
[Çirkin yüzlü olup da kötü huylu olanlara yazıklar olsun!]
- [260] وحدة المرء خير من جليس السوء
Bed kimse ile hem-nişîn olmakdan, insânın yalnızlığı hayırlıdır.
[Kötü kimseyle arkadaş olmaktan, insanın yalnızlığı daha iyidir.]

¹⁹ Bu cümledeki "hurka(t)" kelimesi, *Nesrû'l-leâli*'nin bazı nüsha, tercüme ve şerhlerinde "fürka(t)" şeklinde yazılmış ve çeviri de bu yazılışa göre yapılmıştır.

- [261] واساك من تغافل منك
Senden gaflet eden hasım, senin mûnisindir.
[Senden habersiz olan düşman, senin dostundur.]
- [262] والاك من لم يعادك
Sana buğz etmeyen kimse, senin dostundur.
[Sana düşmanlık etmeyen kimse senin dostundur.]
- [263] ويل لحسود من حسده
İhvân-ı dîne hasedinden ötürü hasûd için vây hâline!..
[Din kardeşlerine kıskançlığından dolayı vay kıskancın hâline!..]
- [264] ولي الطفل مرزوق
Çocuğun velîsi, merzûkdur. [Çocuğun velisi, rızıklanmıştır.]
- [265] ويل لمن وتر الاحرار
Hayf ol kimseye ki, yârân için kederden hâlî oldu.
[Dostlar için üzülmeyen kimseye yazıklar olsun!]
- [57a] Bâbü'l-hâi**
- [266] هموم المرء بقدر هممه
İnsânın gumûmu, himmeti mikdârıncadır.
[İnsanın kederleri, gayreti, ideali kadardır.]
- [267] هيهات من نصيحة العدو
Düşmenden mütenassih olmak ne bâîd şeydir!
[Düşmanın nasihatından öğüt almak, ne (akla) uzak şeydir!]
- [268] هربك من نفسك انفع من هربك من الاسد
Nefsinden kaçmaklık, arslandan kaçmaktan daha ziyâde fâidelidir.
[Nefsinden kaçmak, aslandan kaçmaktan daha çok faydalıdır.]
- [269] هم السعيد آخرته وهم الشقى دنياه
Saâdin mahzûniyyeti, âhireti için ve şakînin melâleti, dünyâ içindir.
[Bahtiyarın üzüntüsü ahireti için, bedbahtın üzüntüsü dünya içindir.]
- [270] هلاك المرء من العجب
İnsânın helâki, benlik dâvâsıdır.
[İnsan mahvoluşu, benlik iddiasında bulunmaktandır.]

[271] هامة المرء همته

Âdemin kadri, himmetidir. [İnsanın değeri, gayreti(nisbetinde)dir.]

[272] هشم الثريد غير آكله

Ekl edicinin gayri, tiridi ihzâr etmektedir.

[Tiridi yiyenden başkası hazırlamıştır.]

[273] هلك الحريص و هو لا يعلم

Tamâkâr, bilmeyerek helâk oldu. [Açgözlü, bilmeyerek helâk olmuştur.]

[274] همة المرء قيمته

İnsânın himmeti, kıymeti mikdârıdır. [İnsanın gayreti, değerinin miktarıdır.]

[57b][275] هات ما عندك تعرف به

Mikdârını bildirmek için bizâanı göster.

[Değerini, derecenı bildirmek için sermayeni göster!]

Bâbü'l-lâm elif

[276] لا دين لمن لا مروءة له

Mürüvveti olmayanın, dîni yoktur. [Mertliği, insanlığı olmayanın dini yoktur.]

[277] لا كرامة للكاذب

Kâzib için kerâmet yoktur. [Yalan söyleyenin şerefi olmaz.]

[278] لا هم للقانع

Kâni'lere mahzûniyyet ve keder yoktur.

[Kanaatkâr olanlara üzüntü ve keder yoktur.]

[279] لا وفاء للمرأة

Nisâlar için vefâ yoktur. [Kadınların vefası yoktur.]

[280] لا فقر للعاقل

Âkıl için ihtiyâc olmaz. [Akıllı kişi için fakirlik olmaz.]

[281] لا راحة للحسود

Hasûd için râhat yoktur. [Çok kıskanç için rahat yoktur.]

[282] لا حرمة للفاسق

Fâsık için [hürmet]²⁰ yoktur. [Doğru yoldan sapmış, günahkâra hürmet edilmez.]

[283] لا قذف للفاحش

Ashâb-ı fuhşa iftirâ yoktur. [Gayr-ı ahlâkî fiil sahiplerine iftira yoktur. (Onların gayr-ı meşru işleri tenkit edildiğinde iftira cezası söz konusu değildir.)]

[284] لا ايمان لمن لا ايمان له

Ahdine vefâsı olmayanın îmânı yoktur. [Sözünde durmayanın imanı yoktur.]

[58a][285] لا غناء لمن لا فضل له

Fazl ü kemâli olmayan, ganî değildir.

[Fazilet ve olgunluğu olmayan, zengin değildir.]

Bâbü'l-yâ'i

[286] يأتيك ما قدر لك

Takdir olunan şey sana gelir. [(Allah tarafından) takdir olunan şey sana gelir.]

[287] يعمل النمام في ساعة فتنة اشهر

Nemmâm, bir sâatde bir aylık fitneyi yapar.

[Koğucu, bir saatte bir aylık fitneyi meydana getirir.]

[288] يزيد الصدقة في العمر

Sadaka, ömrü ziyâde eyler. [Sadaka ömrü artırır.]

[289] يطلبك الرزق كما يطلبه

Rızık seni arar, sen rızıkı taleb ettiğin gibi.

[Sen rızıkı istediğin (aradığın) gibi, rızık da seni arar.]

[290] يأمن الخائف اذا وصل ما يخافه

Hâ'if, korkduğuna vâsıl oldukda emîn olur.

[Korkan, korktuğuna ulaştığında emin olur.]

²⁰ Asıl metinde bu kelime yerine sehven "râhat" yazılmıştır. Biz sözün Arapça aslına bakarak bu yanlış düzelttik.

- [291] يصير امر الصبور الى مراد
Ziyâde sâbirlerin işleri, murâdları vech üzre olur.
[Çok sabredenlerin işleri istedikleri gibi olur.]
- [292] يبلغ المرء بالصدق منازل الكبار
İnsân, sıdkı ile büyükler merâtibine vâsıl olur.
[İnsan doğruluğu ile büyüklerin derecelerine erişir.]
- [293] يسود المرء في قومه بالاحسان اليهم
Âdem, kavmine ihsân sebebiyle kavmi içinde mûteber olur.
[İnsan, kavmine ettiği iyilik sebebiyle halkı içinde itibarlı olur.]
- [294] يأس القلب راحة النفس
Kalbin ye's hâli, nefsin râhatıdır. [Kalbin ümitsizliği, nefsin rahatıdır.]
- [59a][295] يسعد الرجل بمصاحبة السعيد
Saâdin musâhabetiyle insân saâdetmend olur.
[(Ahirette) saadete eren kişinin arkadaşlığıyla insan mutlu olur.]
- [296] يهتز العرش عند بكاء اليتيم
Yetîmin ağladığı zamân, arş-ı a'lâ lerzenâk olur...
[Yetim ağladığı zaman pek yüksek arş titrer...]

Takrîz-i Mergûbedir

Tezhîb-i mekârim-i ahlâk için bi-hakkın nüsha-i câmia-i nush u mevâiz ıtlâkına şâyân ve bâzan ehâdîs-i şerîfe meâlinde kelâm-ı kibârdan hurûf-ı hecâ üzre müretteb işbu kelimât-ı hikmet-âyât, tevfikât-ı Same-dâniyye ile lisân-ı azbü'l-beyân-ı Türkî'ye nakl ü tercemesi, ihvân-ı dîn-i mübîne bir yâdigâr-ı cemîle olmak niyyet-i hâlisâ ve himmet-i mahsûsasıyla mübâşeret olunarak ikmâlîne muvaffakiyyet ne derece mûcib-i şükranîyyet ise, mısdâkınca amel ü hareket olunması, ol derece mûcib-i selâmet olduğundan, hemân Cenâb-ı Rabb-i Mennân bu şâh-râh-ı necât ve istikâmetden udûl etdirmemek üzere, enzâr-ı havâss ve avâmda makbûl ve müstahsen buyursun.

ان محمد رشاد ليصير ملكا على العباد

انشاء الله تعالى مبارك باد سنه ١٢٩٧ طال الله عمره الى يوم التناد

[Beğenilmiş Takriz- “İyi huylarla süslenmek için hakkıyla nasihat ve öğütleri derleyici kitap” denmeye lâyık ve bazan hadis-i şeriflerin manasında büyüklerin kelâmından elifba harfleri sırasına göre dizilmiş bu hikmet alâmetleri taşıyıcı sözlerin, Allah’ın yardımıyla, söylenişinde tatlılık olan Türk diline aktarılması ve çevrilmesi, hükümleri açıkça belli İslâm dini kardeşlerine güzel bir hatıra olması halis niyeti ve hususi gayretiyle işe başlanarak tamamlanmasını (Allah’ın yardımıyla) başarmak ne kadar şükran gerektirici ise, bu değer ölçüsüne uygun amel ve hareket edilmesi, o kadar selâmet vesilesi olduğu için her zaman çok ihsan edici yüce Allah, bu kurtuluş ve doğruluğun geniş ve açık yolundan saptırmamak üzere, muhterem kişilerin ve bilgisiz insanların nazarlarında makbul buyursun ve beğendirsın.

Muhakkak Mehmed Reşad kullar üzerine hükümdar olacak, Yüce Allah isterse... Mübarek olsun! Sene 1297, Allah onun ömrünü Kıyamet gününe kadar uzatsın!]

KAYNAKLAR

- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin (2009), “Siyâsetnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 37, s. 304-306.
- Akay, Nimetullah (2015), “Osmanlı Devletinin Son Döneminde Mevlevîlik”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 20, Sayı 34, Temmuz-Aralık, s. 122-152.
- Akkuş, Mehmet, Ali Yılmaz (2011), (Haz.), Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul: Kitabevi.
- Avcı, İsmail (2015), “Hikmetle Hükûmet Etmek: Hüseyin Şevket’in Hz. Ali’den Yaptığı Manzum Ahidname Tercümesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi*, Sayı 74, s. 151-169.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333-1342/1915-1924), *Osmanlı Müellifleri*, (III cilt), İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- , (1330/1914), *Siyâsete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, İstanbul: Kader Matbaası.
- Ceyhan, Âdem (2006), *Türk Edebiyatı’nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara: Öncü Kitap.

- Cunbur, Müjgan (2007), "Osman Selahaddin Dede", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara, C. 7, s. 68-69.
- Ebül-berekât Abdüllah Süveydî (2014), *Hak Sözü'nün Vesikaları*, İstanbul: Hakikat Kitabevi.
- Erdoğan, Mustafa (1998), "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfâdî", *İstanbul Araştırmaları*, Sayı 7, Güz, s. 125-169.
- , (2003), *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Baykara Dede Hayatı Şahsiyeti Eserleri ve Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (2008), "Yenikapı Mevlevîhânesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî*, Sayı 47, s. 157-174.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1983), *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (1.bs. 1953), 2. bs. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yay.
- Hasîrîzâde Mehmed Elif (1342/1923-24), *Tenşîtü'l-muhîbbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsameddîn*, İstanbul: Matbaa-i Bahriye.
- Hüseyin Ayvansarâyî (1281/1865), *Hadîkatü'l-cevâmî'*, (II cilt) İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ'-i Ebrâr*, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar nr. 2309, cilt V, s. 208-209.
- Işın, Ekrem (1993), "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", *İstanbul*, Ocak, Sayı 4, s. 129-130.
- , (1994), "Yenikapı Mevlevîhanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 7, s. 476-481.
- Kara, Mustafa (1990), *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (2000), "İshak Efendi, Harputlu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul C. 22, s. 531-532.
- Karatay, Fehmi Edhem (1961), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yay.
- Karavelioğlu, Murat A. (2005), (Haz.) İhtifalci Mehmet Ziya Bey, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, İstanbul: Ataç Yay.
- Kaya, Bayram Ali (2012), *Tekke Kapısı- Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

- Kılıç, Müzahir (2012), "Tâhirü'l-Mevlevî'nin 'Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhum' Adlı Eseri", *Doğu Araştırmaları*, Sayı 10, s. 75-106.
- Kreiser, Klaus (1980), (Haz.), Zâkir Şükrî Efendi, *Die İstanbuler Derwisch-Konvente und Ihre Scheiche Mecmu'a-i Tekaya*, Freiburg im Breisgau.
- Küçük, Sezayi (2016), "Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede (ö. 1304/1887) ve Vahdet-i Vücûd Risâlesi", *Sûfî Araştırmaları*, c. 7, Sayı 13, Kış, s. 65-96.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edib (1951), *Kırk Hadîs Tercemesi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Levend, Ağâh Sırrı (1963), "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 89-115.
- , (1962), "Siyaset-nameler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 167-194.
- Manastırlı Rif'at Bey (1327/1909), *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*, Halep: Matbaa-i Uhuvvet.
- Mehmed Süreyyâ (1308-15/1891-98), *Sicill-i Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmânîyye*, (IV cilt), İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Mehmed Tâhir (1326/1908), *Yenikapı Mevlevîhanesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*, (İstanbul) Matbaa-i Mekteb-i Sanâyi'.
- Mehmed Ziyâ (1329/1911), *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyye'den Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul.
- Tezkiye-i Ehl-i Beyt*, 1295/ M. 1878.
- Varol, Muharrem (2013), "19. Yüzyıl İstanbulu'nda Bazı Tekkelerin Matbaacılık Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XLII, s. 317-347.
- Yanık, Nevzat H. (2014), *Alî b. Ebî Tâlib Kerremellâhü ve cheh ve radiye'llâhu anh'a nisbet edilen Divanı*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Yardım, Ali (1999), *Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Yılmaz, Coşkun (2009), "Siyâsetnâme- Osmanlı Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 37, s. 306-308.